

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA
MUZIKOS FAKULTETAS
DAINAVIMO KATEDRA

AKVILĖ VIŠKELYTĖ

**GEORGO GERSHWINO OPERA „PORGY‘S IR BESS“:
CLAROS IR BESS PERSONAŽAI**

George Gershwin opera „Porgy and Bess“ : Clara and Bess characters

Studijų programa: Muzikos atlikimas (dainavimas)

MAGISTRO BAIGIAMASIS RAŠTO DARBAS

Darbo vadovas -

doc.dr. Tamara Vainauskienė

Vilnius, 2019

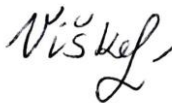
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

SAŽININGUMO DEKLARACIJA DĖL BAIGIAMOJO RAŠTO DARBO

2019 m. gegužės 14 d.

Patvirtinu, kad mano baigiamasis darbas (tema) „Georgo Gershwino opera „Porgy‘ s ir Bess“: Claros ir Bess personažai“ yra parengtas savarankiškai.

1. Šiame darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota, tyrimų duomenys yra autentiški ir nesuklastoti.
2. Tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių ir/ar autorių citatos ir/ar kita medžiaga pažymėta literatūros nuorodose arba įvardinta kitais būdais.
3. Kitų asmenų indėlio į parengtą baigiamąjį darbą nėra.
4. Jokių įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs (-usi).
5. Su pasekmėmis, nustatčius plagijavimo ar duomenų klastojimo atvejus, esu susipažinęs(-usi) ir joms neprieštaraju.

(Parašas)

Akvilė Viškelytė

(Vardas, pavardė)

SUMMARY

Relevance of the topic: George Gershwin's work is partly dealt with in foreign literature, but however, publications that systematically analyze the composer's creative heritage, the musical creative style, are not yet available. The flourishing of his work coincided with the birth of the jazz era. „Porgy and Bess“ is probably the most famous and most successful American folk opera from the twentieth century created by George Gershwin. The importance of the opera "Porgy's and Bess" is related not only to the artistic appreciation of its advantages, but also to the recognition of the rights of the operative genre. The theme of this topic is relevant to singers who are preparing to create the Clara's and Bess's roles in G. Gershwin opera „Porgy and Bess“.

The propose of the research work: uncover the uniqueness of George Gershwin's opera and fully examine Clara's and Bess roles. **The problematic issue:** musical, vocal and stage features of Clara and Bess in the opera. **Tasks:** to discuss the innovativeness and style features of Gershwin's opera „Porgy and Bess“, examine the dramaturgy of the opera and characters, analyze Clara's and Bess's roles in musical, vocal and scenic terms, to clarify the problems of preparing Clara and Bess roles, discuss the most significant interpretations of this roles.

Research methods: descriptive and comparative analysis method, analysis of literature, video and audio analyse, scientific, methodological literature, article studies, clavier and libretto examination. **The main literature:** E.Lathamo, H.Alperto, V. Konen.

The first part of this work discusses G.Gershwin opera „Porgy and Bess“ creative idea and innovation, why this opera is important for American music culture. Also discuss opera's dramaturgical principles and characters. The work is based on descriptive and comparative analysis method, analysis of literature, scientific, methodological literature, article studies.

The second part of the work is concentrated on the analysis of the Clara's and Bess characters in G. Gershwin opera „Porgy and Bess“. A thorough analysis of musical and stage qualities, what kind of vocal preparation or technical abilities are needed to perform these roles. This part of the work also contains tips helping to create these roles. The second section analyzes Clara's and Bess role interpretations performed in concert and theater stage. The work is based on video and audio analyse, clavier and libretto examination.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. GOERGO GERSHWINO OPERA „ PORGY‘S IR BESS “	5
1.1. Kūrybinė idėja ir novatoriškumas.....	6
1.2. Operos dramaturginiai principai ir veikėjų charakteristika.....	13
2. CLAROS IR BESS VAIDMENŲ RENGIMAS IR ATLIKIMAS.....	20
2.1. Muzikinė vokalinė ir sceninė vaidmenų analizė	21
2.2. Claros ir Bess vaidmenų ryškiausios interpretacijos.....	26
IŠVADOS	33
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	36
KITŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	38
PRIEDAI.....	39

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Georgo Gershvino kūryba iš dalies nagrinėjama užsienio literatūroje, tačiau leidinių, kuriuose būtų sistemingai analizuojamas kompozitoriaus kūrybinis palikimas, kartu ir pasaulėžiūra, muzikinis kūrybinis stilius, kol kas dar nėra. Su Georgu Gershwinu susijęs vienas iš įdomiausių muzikos istorijos tarpinių. Jo kūrybos suklestėjimas sutapo su džiazos eros užgimimu. Šis menas kompozitoriui padarė didelę įtaką. Jis manė, kad džiazas yra amerikiečių tautos muzika, todėl savo kūrinuose siekė išreikšti to laikotarpio dvasią, charakteringus amerikiečių gyvenimo bruožus.

Juodaodžių muzika vystėsi atskirai, trumpam ir paviršutiniškai prisiliedama prie baltaodžių muzikos. Norint išmokti tikrojo džiazos, baltaodžiams muzikantams teko susigyventi su tamsiaodžiais, įsigilinti į jų muzikos savitumą. Žinoma, muzika – universali kalba. Vis dėl to, kiekvienai rasei, kiekvienai tautai charakteringa savita muzikinė maniera. Jos negalima įsisavinti be pasiruošimo ir ne kiekvienam tai pavyksta. Georgas Gershvinas buvo vienas iš tų, kuris sugebėjo išmokti atlikti tikrąjį džiazą ir tapo pavyzdžiu ne vienai džiazos muzikantų kartai. Džiazos elementus jis įpynė į įvairius muzikinius žanrus ir europietiškos tradicijos formas. Ne išimtis ir kompozitoriaus sukurta pirmoji amerikiečių opera „Porgy‘ s ir Bess“, kurioje gausiai naudojami afroamerikiečių folkloro elementai. Neįprasta kompozicinė struktūra operoje dera kartu su tradicinėmis formomis, tokiomis kaip rečitatyvas, arija, arioso, duetas, ansamblis, choras, ansambliai su choris.

Tradiciskai pagal kompozitoriaus reikalavimus opera atliekama juodaodžių atlikėjų, tačiau galime išgirsti Claros ar Bess arijas šviesiaodžių atlikėjų koncertinėse programose. Dėl viso istorinio operos konteksto ji, deja, negali būti atliekama šviesiaodžių dainininkų: siužetas vaizduoja afroamerikiečių kasdienį gyvenimą, įkūnijama afroamerikietiškos temos problema muzikoje, JAV nacionalinės tamsiaodžių mažumos muzikinė tradicija operos žanre.

Operos „Porgy‘ s ir Bess“ turinys parodo bendruomenės viltį šviesesnei ateičiai – Amerikos visuomenės kovą su rasine neteisybe, skurdu, priklausomybe, smurtu, žmogžudyste. „Porgy‘ s ir Bess“ atskleidžia transcendentines žmogaus dvasios idėjas. Atliekant operą dialoguose suteikiama galimybė pakalbėti apie praeitį ir apie dabartį. Didžiausias operos kaip kultūrinio paminklo pavojus, kad tamsiaodžių personažai gali būti interpretuojami kaip karikatūros, visuomenėje, kurioje šviesiaodžiai yra privilegijuoti.

Kiekviena operos scena turi nurodymus, muzikinius akcentus, reikalaujančius tam tikro solistų atlikimo. Siekiant tai įvykdyti, atlikėjui būtina nuolat sistemingai ruošti savo balso aparatą rolės atlikimui, pasitelkti aktorinius ir muzikinius gebėjimus.

Tyrimo objektas. Georgo Gershvino opera „Porgy‘ s ir Bess“ Claros ir Bess personažai.

Tyrimo problema. Muzikiniai, vokaliniai ir sceniniai Claros ir Bess vaidmenų ypatumai operoje.

Tyrimo tikslas. Atskleisti Georgo Gershvino operos išskirtinumą ir visapusiškai išnagrinėti Claros ir Bess vaidmenis.

Tyrimo uždaviniai:

1. aptarti G.Gershvino operos „Porgy‘ s ir Bess“ novatoriškumą ir stiliaus ypatumus;
2. išnagrinėti operos dramaturgiją ir veikėjų charakterius;
3. išanalizuoti Claros ir Bess vaidmenis muzikiniu, vokaliniu ir sceniniu požiūriais;
4. aptarti ryškiausias vaidmenų interpretacijas.

Tyrimo metodai:

- mokslinės, metodinės literatūros, straipsnių studijos;
- garso ir vaizdo įrašų analizė;
- aprašomasis ir lyginamasis metodas;
- operos klavyro nagrinėjimas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, kurie skirstomi į poskyrius, išvados, literatūros ir kitų šaltinių sąrašas, priedai.

Pirmoje dalyje aptariama Georgo Gershvino operos „Porgy‘ s ir Bess“ novatoriški ypatumai ir kūrybiniai principai, šios operos svarba JAV kultūrai. Antroje dalyje nagrinėjama Claros ir Bess vaidmenų rengimo ir atlikimo problematika, taip pat analizuojamos ryškiausios šių vaidmenų interpretacijos.

Literatūra. Rengiant darbą buvo remtasi užsienio literatūra: E.Lathamo, H.Alperto, V.Koneno, A.Kuznecovo monografijomis. Buvo naudojami ir kiti informacijos šaltiniai: garso ir vaizdo įrašai, klavyras, operos libretas.

1. GOERGO GERSHWINO OPERA „PORGY‘S IR BESS“

Georgas Gershwinas – vienas ryškiausių Amerikos kompozitorių. Per trumpą gyvenimą sugebėjo užimti garbingą vietą savo šalies muzikiniame olimpe, užkariavo pasaulio meilę ir pripažinimą. G.Gershwino vardas visada asocijuojasi su džiazu. Tai nestebina – jis gyveno džiazu epochoje, buvo puikus pianistas improvizatorius ir, žinoma, grojo džiazą. Kitą vertus, pagrindinis kompozitoriaus nuopelnas – pirmą kartą amerikiečių muzikos istorijoje jis sujungė džiazą ir klasikinę muziką. Tokiu būdu G.Gershwinas surado savo individualų stilių, kuriame į vieną susiliejo improvizacinio džiazu tradicijos, afroamerikiečių muzikinio folkloro elementai, Brodvėjaus dainų intonacijos ir profesionalios Vakarų Europos muzikos formos.

G.Gershwino muzika yra ryškus XX amžiaus reiškinys. V.Konenas rašė: „Gershwinas pirmas JAV kompozitorius, pelnęs pasaulinį pripažinimą, ir galbūt vienintelis, kurio kūryba ryškiai ir betarpiškai atspindi nacionalinę muzikos tradiciją“.¹ Kompozitoriaus kūrybinis kelias sutapo su ankstyvojo džiazu užgimimu, su būsimu bliuzu, fortepijoniniu regtaimu, diksilendu. Jis panaudojo atskirus džiazu elementus muzikiniuose žanruose ir europietiškos tradicijos formose. Manė, kad kūrinys pilnai sukurtas džiaziniame stiliuje negali tikėtis ilgalaikės reikšmės.² Tuo tarpu, jo kelias prie rimto meno vyko per estradinį žanrą. Jau pirmose kompozitoriaus dainose dažnai aptinkamas nepakartojamas harmoninis išradingumas, ritmiškas lankstumas, būdingas laisvas charakteringos afroamerikietiškos maneros sinkopuoti įvaldymas. Jaunasis kompozitorius lengvai įsisavino afroamerikiečių melodinį stilių su vadinomomis bliuzinėmis natomis. G. Gershwinas save vadino moderniuoju romantiku, taip pat amerikiečių kompozitoriumi. Teigė, kad muzika turi atspindėti jo amžių: „Mano žmonės amerikiečiai ir mano laikas dabar“.³

Kompozitoriaus kūryba išsiskiria žanrine įvairove: operos, orkestriniai kūriniai, estradinės dainos, muzika teatro spektakliams ir kino filmams, fortepijoniniai kūriniai, preliudijos, savų dainų transkripcijos.⁴ Geriausiuose kompozitoriaus darbuose organiškai derama ankstyvojo improvizacinio džiazu ir amerikiečių estradinės muzikos elementai su Europos klasikinės muzikos formomis. Tuo pačiu aiškiai girdimos afroamerikietiško folkloro intonacijos. Muzikoje dažnai girdimi žydų muzikos elementai, tokie kaip melizmatiniai pasažai primenantys religines giesmes, ritminiai pasikartojimai, kurie būdingi žydų liaudies šokiams. G.Gerschwinas savo rimtoje muzikoje naudoja panašias priemones įskaitant dramatiškus

¹Конен, В. *Джордж Гершвин и его опера. Поговорим о джазе*. Москва: Музыка, 1984, p.232.

² Конен, В. *Джордж Гершвин: Пути американской музыки*. Москва: Музыка, 1965, p.181.

³ Jablonski E., Stewart L.D. *The Gershwin Years*. New York: Doubleday, 1973, p.15–16.

⁴ Pollack, H. *George Gershwin– His Life and Work*. Berkeley: University of California Press, 2006.

chromatizmus, sinkopavimą ir kitokią ritminę kaitą, paprastos ar pasikartojančios formos. Kompozitoriaus muzikos idiokratija ir paprastos priemonės muzikoje yra ne tam, kad ji techniškai atrodytų paprasta, tai atspindi šiuolaikinio džiaz muziką. Gershwin muzika yra tokia vienintelė, ji kopijuojama ir imituojama, bei tapo visame pasaulyje priimtina Amerikos muzikos ir kultūros emblematika.⁵

G.Gershwinas buvo svarbus asmuo kuriant JAV muzikinę kultūrą, pirmosios amerikietiškos nacionalinės operos „Porgy’s ir Bess“ autorius. Ryški operos muzikos naujovė – nacionalinis koloritas, sąlygotas plačių afroamerikiečių folkloro elementų panaudojimo. Operos „Porgy’s ir Bess“ reikšmė susijusi ne tik su jos meniniu privalumų įvertinimu, bet ir su operinio žanro teisių pripažinimu, galimybe atspindėti atgrasančius „auksinio amžiaus“ kontrastus. Operoje „Porgy’s ir Bess“ pirmą kartą JAV muzikinio teatro istorijoje tamsiaodžiai parodyti su didžiule pagarba ir supratingumu. Niekada prieš tai amerikietiška muzika nespindėjo tokiu tautinių intonacijų įvairumu, kurių ištakos – bliuzas, spiričiuelis, religiniai himnai ir džiaz elementai, tamsiaodžių darbo, gatvės dainos, europiečių klasikinė muzika – operinė ir simfoninė.

1.1. Kūrybinė idėja ir novatoriškumas

Pirmosios operos JAV buvo sukurtos dar XIX amžiuje. Tačiau pirmą tarptautinį pasisekimą pelnė opera „Porgy’s ir Bess“, o jos autorius Georgas Gershwinas tapo amerikiečių nacionalinės operos pradininku.⁶ Šis kūrinys – Amerikos vizitinė kortelė patikrinta laiko ir iki šių dienų yra mėgiama klausytojų įvairiose šalyse ir kontinentuose. Pirmą kartą G.Gershwinas prisilietė prie operos žanro dar 1922 metais. Būtent tada jis sukūrė nedidelę vienaveiksmę operą „Blue Monday“. Opera sukurta per penkias dienas buvo parodyta Brodvėjaus šou kontekste ir sulaukė pasisekimo. Opera buvo atlikta dar keletą kartų pavadinimu „135 Street“. Šiame kūrinyje skambėjo specifinė afroamerikiečių buitinė muzika, naudojami džiaziniai ritmai ir intonacijos. Šiandien užtikrintai galime pasakyti, kad nepaisant sėkmingų numerių skaičiaus opera buvo tik studijų laikų kūrinys, savotiška kompozitoriaus įžanga prieš operos „Porgy’s ir Bess“ sukūrimą.⁷

„Porgy’s ir Bess“ – tai pirmoji amerikiečių nacionalinė opera prilygstanti kitiems europietiškiems šio žanro kūriniams. Neabejotinai moderni Amerikos muzika buvo įtakota Europos moderniosios muzikos. G.Gershwinas buvo pirmasis, kuris pripažino, kad vartoja

⁵ Hanthorn, D. *Porgy and Bess*. Atlanta Opera education Department, 2011.

⁶ Конен В.Д. *Пути американской музыки. Очерки по истории музыкальной культуры США*. Москва: Музыка, 1965, p. 255.

⁷ Юэн, Д. *Джордж Гершвин: Путь к славе*. Москва: Музыка, 1989, p. 207-208.

europietiškus modelius kuriant „Porgy ir Bess“.⁸ Nežiūrint į tai, kad amerikiečių kompozitoriai domėjosi muzikiniu teatru dar prieš 100 metų, G.Gershwinui teko viską pradėti iš naujo. XIX amžiaus viduryje amerikietiška opera kopijavo itališkąją, šimtmečio pabaigoje Richardą Wagnerį, XX amžiaus pabaigoje įtakų ratas prasiplėtė. Būtent todėl opera išliko epigonišku žanru, svetima amerikietišškai publikai.

Tuo metu dauguma amerikiečių kompozitorių įgijo puikų profesinį pasirengimą Europoje, mokėsi Vokietijoje ir vėliau kaip buvo madinga Prancūzijoje vadovaujami puikios pedagogės Juliette-Nadia Boulanger.⁹ Grižę į gimtinę, jie aktyviai įsijungė į šalies muzikinį gyvenimą, kovojo už amerikiečių muzikos originalumą, už jos ryšį su tautos gyvastimi, jos istorija, literatūra. Drauge su G.Gershwinu jie prisidėjo prie nacionalinės kompozitorių mokyklos formavimo.

Palyginus JAV kultūrą su kitomis Rytų ir Vakarų šalimis, matyti, kad amerikiečių kompozicijos mokykla jauna, susiformavo tik XIX a. 3 dešimtmetyje.¹⁰ Dėl tam tikrų objektyvių priežasčių ilgą laiką amerikiečių muzika vystėsi veikiama europietiškos kultūros. Tai natūralu, juk JAV – imigrantų šalis, kurioje gyveno ir dirbo skirtingų tautybių atstovai iš viso pasaulio: anglosaksai, airiai, vokiečiai, prancūzai, italai, žydai, afroamerikiečiai. Šiame unikaliam gausiam tautų konglomerate formavosi unikali kultūra. Kiekviena tauta amerikietišškai kultūrai suteikė tam tikrus charakteringus bruožus. Ypatingai reikšmingas buvo afroamerikiečių įnašas į muzikinę kultūrą. Buvę vergai, o vėliau ir jų palikuonys, naujojo amžiaus muzikai padovanojo nepaprastą koloritą, kuris dabar išskiria ją iš kitų pasaulio muzikinių kultūrų. Darbo dainos, religiniai himnai ir spiričiuelių dainavimas, bliuzas, vėliau džiazas, yra amerikietiškos muzikos ištakos, suteikusios jai šį specifiškumą.¹¹

Iš kitos pusės, kaip jau buvo paminėta, JAV muzika rėmėsi profesionaliomis europiečių muzikos tradicijomis. E.Jablonskis komentavo: „Europiečiai savo muzikinį paveldą laiko savaime suprantamu dalyku, atrodo jis visada toks ir buvo. Amerikos kompozitorius, muzikantas ir kritikus, jų savimone apie ankstyvąją muzikos istoriją, jie linkę atmesti, mūsų ankstyvosios muzikos laikotarpį, tarsi jis prastesnis ir nepakankamai Europietiškas.¹² Jei afroamerikietiška kultūra suteikė naujojo amžiaus muzikai pasaulio ritminį pagrindą, išraiškos laisvę, tai europietiškoji – formą, harmoniją, temos vystymo metodus, aranžuotę.

⁸ Reynolds, Ch. *Porgy and Bess: An American Wozzeck*. Journal of the Society for American Music, 2007, p.1-2.

⁹ Конен, В. *Джордж Гершвин и его опера. Поговорим о джазе*. Москва: Музыка, 1984, p.228-241.

¹⁰ Кузнецов, А.Г. *Из истории американской музыки. Классика. Джаз*. Бишкек: КРСУ, 2008, p.130.

¹¹ Конен, В. *Джордж Гершвин: Пути американской музыки*. Москва: Музыка, 1965, p. 11-13.

¹² Latham, E. *Tonality as Drama. Closure and Interruption in Four Twentieth-Century American Operas*, Texas: University of North. Texas Press, 2008, p. 95-96.

Amerikiečių kompozitoriai ilgai ieškojo nacionalinio identiteto, bet pirmasis jį surado čekų kompozitorius Antoninas Dvořákas, dirbęs JAV XIX amžiaus pabaigoje. Jo styginių kvartetas (1892) ir simfonija „Iš naujojo pasaulio“ („Z nového světa“ , 1893) nežiūrint daugiausia į čekišką koloritą, jauniems kompozitoriams buvo pavyzdys, kaip ir koku būdu reikėtų kurti, ieškoti nacionalinio indentiteto šalies folklore: indiškame, afroamerikietiškame, europiečių meistrų mokyklose. Tolimesnės paieškos vyko folkloro šaltiniuose, vėliau – Naujosios Vienos mokyklos kompozitorių kūryboje, prancūziškojo „Šešeto“ ir Igorio Stravinskio, Béla Bartóko, Paulo Hindemitho, Sergėjaus Prokofjevo, Ernsto Ksheneko kūryboje.¹³

Pirmas kompozitorius, kurio talentas įtakoją amerikiečių muzikos kūrimą – Edvardas Mac-Doyellas (1860-1908). Būtent jam teko garbė tapti amerikiečių profesionaliosios muzikos pradininku. Po jo sekė eilė jaunų muzikantų, kurie tęsė romantinės Europos kompozitorių mokyklos tradicijas, bet jau drąsiau rėmėsi į nacionalinį pagrindą. Tarp jų išsiskyrė Danielas Masonas (1873-1953), Johnas Carpenteras (1876-1951) Charles Cadmanas (1881-1946) ir kt.

Amerikiečių muzikoje vyraujantis džiazas pakeitė įsivaizdavimą, kokia yra amerikiečių muzika. 1920–1930 metais džiazas skambėjo visur ir jis buvo įvairių rūšių : originalus, improvizuotas, komercinis – ganėtinai tolimas savo prigimčiai.¹⁴ Originali džiazų muzika įkvėpė kompozitorius sukurti naujus muzikinius kūrinius. Džiazų istorija skaičiuoja daugybę dešimtmečių. Per šį laikotarpį džiazas savo gimtinėje JAV ne kartą išnyko, atgimė, išgyveno krizę. To priežastys netikėtos, kartais neaiškios ir neatskleistos. Džiazas atsispindėjo dauguma to amžiaus problemų: socialinių klasių prieštaravimai, nacionalizmas, dvasingumo ir moralės problemos buržuazinėje aplinkoje, technologijų ir naujųjų amžių revoliucija ir jos paveikta atsiradusi nauja vadinamoji „masinė kultūra“, kuri įgavo svarbų vaidmenį to laikotarpio gyvenime. Džiazų menas pergyveno ne tik didelę evoliuciją šiose greit besikeičiančiose sąlygose, bet ir išsaugojo savo traukos jėgą. L.Rimša teigia: „Džiazą galime vadinti demokratiškiausia muzika, šiame muzikos žanre galima išgirsti viso pasaulio muzikos elementų, įvairių tautų folklorą, roką, akademinį avangardą“.¹⁵

Vergų prekiautojai, kurie prieš keletą amžių išvežė iš Afrikos dešimtis tūkstančių juodaodžių negalėjo numatyti, kad jų protėvių, taip pat vergų, muzika savo grožiu ir originalumu užkariaus pasaulį. Prekyba afroamerikiečių vergais – vienas iš tamsiausių istorijos puslapių baltaodžių civilizacijoje. Pavogti Vakarų Afrikos juodaodžiai šimtais buvo tremiami ir išvežti tokiomis sąlygomis, kad dauguma jų žūdavo kelyje. Likę gyvi – parduodami vergų

¹³ Конен В. *Очерки по истории зарубежной музыки*. Москва: Музыка, 1997, p.539-553.

¹⁴ Конен, В. *Джордж Геривин: Пути американской музыки*. Москва: Музыка, 1965, p.342-346.

¹⁵ Rimša, L. *Džiazų istorija*. Lietuva:Kronta, 2005, p.36.

turguje ir išnaudojami sunkiam darbui plantacijose, uostuose, statybose. Juodaodžiai iš prigimties turi gerai išlavintą muzikinį instinktą, prigimtinius gebėjimus muzikai, dainavimui, ypatingam ritmo pojūčiui. Jie susirinkdavo laukuose ar prie jūros kranto ir dainuodavo ritmiškai akompanuojant sau dūžiais į dėžes, tuščius butelius, į viską, kas pakliūdavo po ranka, ar tiesiog plojant į delną. Pas pirmuosius atgabentus į Ameriką vergus šios dainos ir ritmai mažai skyrėsi nuo afrikietiško dainavimo ir afrikietiško *tam-tam*. Su laiku atmintis apie afrikietišką muziką išnyko. Tai ryškiai įtakojo misionieriai, kurie bandė vergus atversti į krikščionybę, mokė juos europietiškos kilmės religinių himnų. Kita vertus juodaodžiai dainavo šias melodijas savotiškai, tai jau buvo spiričiueliai – juodaodžių religines dainos. Spiričiuelio atsiradimas yra sąlygotas daugybės priežasčių. Visų pirma, juodaodžiai gerokai giliau nei misionieriai išreiškėdavo savo sielvartą ir viltį geresniam gyvenimui. Antra, turėdami kitokį balso tembrą, kitokį tarimą ir ritmo pojūtį, jie sąmoningai transformavo europietišką himnų muziką ir pritaikė ją savo natūrai, savo temperamentui.¹⁶

Nuo pirmojo pasaulinio karo laikotarpio iki anrojo pasaulinio karo pabaigos Amerika pradėjo reikštis operos žanre. Inovatyvių libretų vystymas, džiazio elementų papildymas harmonijoje paskatino ieškoti ir atrasti tikrąją Amerikietišką operą. Šių trijų tendencijų apotezė buvo Du Bose Heyward, Georgo ir Ira Gershwinų operos šedevras „Porgy’s ir Bess”, kurią Georgas pavadino nacionaline opera. Ji buvo numatyta tapti populiariosios ir rimtosios muzikos susitikimo vieta, aukščiausio lygio menine kompetencija.¹⁷

„Porgy’s ir Bess“ – amerikietiško siužeto kūrinys, su originalia dramaturgija ir nauja muzikine kalba nepanašia į užsienio pavyzdžius. Georgui Gershwinui pavyko įterpti džiazinius ritmus ir intonacijas į tradicines klasikinės muzikos formas. Opera „Porgy’s ir Bess“, „Rapsodija bliuzo stiliuje“, koncertas fortepijonui ir orkestrui, instrumentiniai kūriniai ir dainos tapo amerikietiški savo dvasia ir koloritu.

Neįtikėtina, kad savo kūrybos pradžioje G.Gershwinas buvo žinomas kaip dainų ir muzikinių šou autorius. Šis kūrybos laikotarpis buvo svarbus kompozitoriaus kūrybinėje biografijoje: jaunas muzikantas ieškojo naujų išraiškos priemonių, naujos rašymo technikos. Jau tuo metu kai kurie muzikantai ir kritikai minėjo, kad G.Gershwinas dėka populiariojoje muzikoje atsirado nauji ir reikšmingi kūriniai. Atrodytų šis nerimtas muzikantas staiga sukuria konceptuales amerikietiškos muzikos kūrinius, kurie daugumoje nulėmė tolimesnę šalies muzikinės kultūros vystymąsi. Johnas Masonas Brownas dramatos kritikas *New York Post* teigė:

¹⁶ Лекции по музыкальной литературе Западноевропейская музыка 20 века. Prieiga per internetą: < <http://musike.ru/index.php?id=124> > [žiūrėta 2018.10.12].

¹⁷ Ewen, D. *American Composers: A Biographical Dictionary*. London: RobertHale, 1982, p.252.

„Porgy’s ir Bess” yra amerikietiškausia opera, palyginus su tomis, kurios iki tol buvo išvystos ir išgirstos”.¹⁸

1924 metais pasaulį išvydo Du Bose Heywardo knyga „Porgy“, kuri turėjo didelį pasisekimą. Būtent šis romanas tapo Gershwinio operos įkvėpimo šaltiniu. Knyga Gershwinui padarė didelį įspūdį – jam kilo noras sukurti operą pagal šį siužetą, tačiau kaip tai padaryti, atsakymų į šiuos klausimus kompozitorius nerado. Bendradarbiaujant knygos autoriui su kompozitoriumi iškilo vienintelis esminis nesutarimas – rečitatyvų naudojimas. Du Bose Heyward kalbėjo apie dialogus palydimus orkestro, primigtinai siekė, kad būtų sukurta muzikinė drama su didelėmis kalbinėmis scenomis, tačiau Georgas Gershwinas norėjo naudoti dainuojamus rečitatyvus – jam pavyko įtikinti rašytoją.¹⁹

Kūrimo procese Gershwinas stengėsi derinti didžiosios operos ir miuziklo teatro elementus, apjungti juos į vienalytę medžiagą, troško visavertės operos.²⁰ Kuriant libretą ypatingai svarbus buvo Gershwinio vyresniojo brolio Ira įnašas – jis sukūrė eiles soliniams ir choro numeriams. Tolimesni darbai staiga nutrūko – kompozitorius suprato, kad dar nėra pasirengęs sukurti operą pagal šį siužetą, todėl nusprendė keliauti. Ieškodamas tinkamos muzikinės medžiagos ir vaizdingos gamtos, kartu su savo pusbroliu kompozitorius aplanko daugybę plantacijų, vietines bažnyčias ir kitas vietas, kur gyvena ir dirba juodaodžiai. „Sala tapo mums tarsi laboratorija, mūsų teorijų patvirtintoja, o taip pat nesibaigiančiu vietinio folkloro šaltiniu“²¹ – rašė Heywardas. „Klausydamas kartu su Gershwinu spiričiuelius ir stebėdamas juodaodžių gyvenimą, aš padariau įdomų atradimą – Gershwinui ta patirtis tapo ne tiek tyrinėjimų objektu, kiek sugrįžimas į gimtas vietas.“²²

Dar 1933 metais Metropolitenos operos teatras pasiūlė Gershwinui pasirašyti kontraktą, tačiau sutrukdė viena aplinkybė. Kompozitorius norėjo, kad operą atliktų afroamerikiečiai, bet to laikotarpio įstatymai draudė juodaodžiams atliktėjams pasirodyti „Metropolitan Opera“ scenoje. Dėl tos priežasties G.Gershwinas pasirašė kontraktą su „Guild“ teatru.

Dauguma kritikų nesuprato koks Gershwinio sukurto kompozicinio kūrinio žanras. Leonardas Lieblingas ją pavadino pirmąja autentiška amerikietiška opera, o Ūlinas Downesas iš *New York Times* nurodė, kad Gershwinui nepavyko panaudoti visus operos kompozitoriaus išteklius, jis atrado šio žanro mišinį”.²³ Virgilas Thomsonas minėjo: „Gershwinas net nežino

¹⁸ Alpert, H. *The Life and Times of Porgy and Bess: The Story of an American Classic*. New York : Knopf, 1990, p.118.

¹⁹ Latham, E. *Tonality as Drama. Closure and Interruption in Four Twentieth-Century American Operas*. Texas: University of North Texas Press, 2008, p.98-99.

²⁰ Kудрынский, L. Gershwin. Krakow, 1987, p.135-136.

²¹ Юэн, Д. Звезды мировой музыки. Джордж Гершвин: Путь к славе. Москва, 1989, p.201.

²² Вольнский, Э.И. Гершвин. Ленинград: Музыка, 1988, p.78-79.

²³ Jablonski, E. *Gershwin*, Da Capo Press, 1998, p.289.

kas yra opera, bet vis dėlto „Porgy’s ir Bess“ yra opera.²⁴ Dauguma kritikų sutelkė dėmesį ir į tai, kad Gershwinas panaudojo rečitatyvus, o ne kalbamuosius dialogus. Ko gero problematiškiausia buvo priimi, kad operoje vaizduojami afrikoamerikiečių bendruomenės nariai.²⁵ Pirmosios operos atlikėjo Todo Dankano nuomone, kompozitorius norėjo parodyti moralines juodaodžių vertybes, religingumą, pilnavertiškumą, atvirumą ir teisybę – juodaodžiai neturėjo elementarių žmogaus teisių.²⁶

Įvertinti „Porgy’s ir Bess“ operą reiškę pripažinti jos meninius privalumus ir operos žanro teisę atspindėti kontrastus. Vienas amerikiečius jaudinančių klausimų – rasinė diskriminacija. O kas vyko muzikiniame teatre? Juodaodžio įvaizdis menestrelių teatre pavaizduotas karikatūriškai. Vėliau miuzikle kaip komiškas personažas – kvailokas juodaodis tarnas su padėka žiūrintis į baltaodžius. To laikotarpio operose buvo naudojami siužetai artimi tikrajam gyvenimui, juodaodžių tema buvo ignoruojama. Tiesa, 1933 metais Metropolitenos scenoje Johno L. Grunbergo leidimu pagrindiniu spektaklio herojumi buvo juodaodis, muzikoje naudojami afroamerikietiški ritmai ir dainos, daugumoje spiričiueliai. Kita vertus, kūrinys buvo paviršutiniškas, juntami menestrelių teatrui būdingi bruožai. Tačiau operoje „Porgy’s ir Bess“ pirmą kartą JAV muzikinio teatro istorijoje juodaodžiai pavaizduoti su pagarba ir supratingumu. Kompozitorius nerodo savo herojų silpnų, jis tiki jų galimybėmis būti laimingais.

„Porgy’s ir Bess“ pasirodė scenoje, kai visose Jungtinėse Valstijose vis dar plačiai buvo praktikuojama rasinė segregacija. Teatro, muzikos mene dažniausiai dominavo šviesiaodžiai europiečiai. Du Bose Heywardo romanas „Porgy“ buvo vertinamas kaip kitoniškas žvilgsnis į kitos kultūros egzotinį pasaulį. Daugelis manė, kad jo žmogiškasis požiūris į afroamerikietišką kultūrą buvo rasinės integracijos priežastimi, nes tai padėjo geriau suprasti to laikotarpio Afrikos amerikiečių patirtį. Kritikai manė, kad romanas ir opera parodanti priklausomybes turinčius žmones tik sustiprins neigiamus stereotipus, kurie sukeltų išankstinį nusistatymą ir konfliktą.

G.Gershwinio kūryboje išsiskyrė keletas esminių tendencijų: afroamerikietiškos temos įkūnijimo problema muzikoje, JAV nacionalinės juodaodžių mažumos muzikinės tradicijos ir operinio žanro kūrimas. Remdamasis menininko intuicija kompozitorius suvokė, kad nacionalinės amerikiečių operos „Porgy’s ir Bess“ siužeto pagrindą turėtų sudaryti mažo afroamerikiečių žvejų miestelio kasdienis gyvenimas. Siekdamas autentiškai pavaizduoti

²⁴ Latham, E. *Tonality as Drama. Closure and Interruption in Four Twentieth-Century American Operas*. Texas: University of North Texas Press, 2008, p.100.

²⁵ Latham, E. *Tonality as Drama. Closure and Interruption in Four Twentieth-Century American Operas*. Texas: University of North Texas Press, 2008, p.99.

²⁶ Gutmann, P. *George Gershwin „Porgy and Bess“*, 2015. Prieiga per internetą: <<http://www.classicalnotes.net/opera/porgy.html>> [žiūrėta 2019.01.20].

gyventojų buitį G.Gershwinas keletą mėnesių gyveno juodaodžių aplinkoje. Dainavo jų choruose, įsiklausė į afroamerikiečių kalbos ypatumus. Tai padėjo suvokti būdingas juodaodžių kasdienio gyvenimo detales, jų psichologiją. Viename iš interviu kompozitorius minėjo: „Spalvingumas vienas svarbiausių operos bruožų. Tautos gyvenimas ne tik fonas, kuriame vyksta veiksmas – nuo jo priklauso atskirų personažų lemtis“.

Operos premjerą lydėjo sėkmė, visi Bostono kritikai žavėjosi kompozitoriaus talentu ir gebėjimu sukurti tokį dramaturgiškai išvystytą ir melodingą kūrinį. Eleonora Hughes pavadino „Porgy’s ir Bess“ nacionaline opera.²⁷ G.Gershwinas taip pat savo kūrinį pavadindamas nacionaline opera norėjo pabrėžti, kad jos herojai yra paprasti tautos žmonės, o muzika turi ryškų nacionalinį charakterį.

Straipsnyje publikuotame „*New York Times*“ Gershwinas rašė: „Iš tiesų operoje aš nusprendžiau nevertoti nacionalinės juodaodžių muzikos tokios kokia ji yra, kad nepakenkti operos vientisumo suvokimui. Todėl aš sukūriau savus spiričiuelius ir liaudies dainas. Tuo tarpu jos visos turi nacionalinės muzikos charakterį“.²⁸ Be abejonės, opera „Porgy’s ir Bess“ – aukščiausias kompozitoriaus meninis pasiekimas.

Kita vertus, pripažinimą šis kūrinys pelnė tik po kompozitoriaus mirties. Su kiekvienu nauju pastatymu opera sulaukdavo vis daugiau publikos simpatijų. 1941 metais po eilinio pastatymo Amerikoje, autoritetingas kritikas Virgilas Thomsonas rašė: „Porgy’s ir Bess“ – tai puiki muzika ir ne mažiau nuostabi jaudinanti pjesė. Stebina melodijos turtingumas ir neišsenkantis kompozitoriaus išradingumas“.²⁹ Nuo 1943 metų operą išvydo Europos teatrai. Ji pelnė pasaulinį pripažinimą ir tapo nacionaliniu JAV tautos pasididžiavimu. Amerikiečių mene opera „Porgy’s ir Bess“ tapo epochos įvykiu. Bostono kritikas M.Smithas rašė: „Gershwinas vienintelis amerikiečių kompozitorius, kurio darbai išsiskiria eklektiškumu ir ryškiu individualumu“.³⁰ Pats G.Gershwinas žinojo, kad „Porgy’s ir Bess“ yra geriausias jo kūrinys.

Tolimesni operos „Porgy’s ir Bess“ pastatymai buvo sudėtingi. Operos trupės ignoravo „Porgy’s ir Bess“, tik 1976 m. Houston Grand Opera pastatė ją taip, kaip buvo sumanęs pats G.Gershwinas. Muzikantai ėmė keisti savo požiūrį į šį kūrinį ir po kurio laiko „Porgy’s ir Bess“ užėmė svarbią vietą amerikiečių muzikos istorijoje. Tačiau opera dažnai buvo aptariama ir ganėtinai kritiškai. Pavyzdžiui, dainininkė Grace Bumbry atlikusi Bess partiją 1985 metų „Metropolitan Opera“ teatro pastatyme minėjo: „Man atrodė, kad ši rolė žemina mano profesinius gebėjimus. Aš per daug dirbau, kad pasiekčiau tai ką turiu. Visi mes nuėjome labai

²⁷ Юэн, Д. *Звезды мировой музыки. Джордж Гершвин: Путь к славе*. Москва, 1989, p.208.

²⁸ Ten pat, p.210.

²⁹ Ten pat, p.203.

³⁰ Jablonski, E. *Gershwin*, Da Capo Press, 1998, p.265.

ilgą kelią, kodėl mums reikėtų vėl grįžti į 1935 metus?“³¹ Kitą vertus Bumbry dalyvavo pastatyme, nes ši opera – dalis amerikietiškos kultūros, dalis jos istorijos. Bet ilgalaikis pripažinimas atėjo tik po kompozitoriaus mirties – keletą dešimtmečių tęsėsi „Porgy’s ir Bess“ triumfas per žemynus ir kontinentus. Operos premjerai skirtos recenzijos buvo nukreiptos į G.Gershwiną meno kritiką, kurios formavo nuomonę apie operos ir muzikos kalbos skirtingą kilmę. S.S.Chotsenovas teigė: „Operos „Porgy’s ir Bess“ santykis yra muzikinės dramos, miuziklo ir operetės hibridas“³² V.Thomsonas klasifikavo operą kaip stiprų tačiau iškreiptą veikalą. Operoje pastebimas juodaodžių nacionalinės tradicijos susimaišymas su JAV ir operiniu žanru, kurių vystymas vyksta greta vienas kito, askirai ar išsivysto vienas iš kito.³³

Apibendrinant galime teigti, kad tokiais neįprastais būdais įvyko meninis atradimas, kuriuo savu metu buvo G.Gershwiną opera:

- populiarių amerikietišku dainų integracija;
- afroamerikietiškas folkloras – bliuzas, regtains;
- klasikio europietiško žanro lopšinė, romansas;
- klasikinės muzikos išraiškos priemonės;
- Vakarų Europos romantinės muzikos principai;
- žydų folkloras.

G.Gershwiną muzika – tai klasikinių tradicijų, modernaus eksperimentavimo, džiazos stiliaus derinys. Opera „Porgy’s ir Bess“ tapo daugelio kultūrinių pokyčių priemone. Operos apimtis leido G.Gershwinui eksperimentuoti su įvairiais muzikiniais stiliais ir technikomis, kurie sumaniai susiliejo į vieną. Be autentiško džiazos operoje pasitaiko italų operos stilistikai būdingų bruožų ir muzikos elementų.

1.2. Operos dramaturginiai principai ir veikėjų charakteristika

G.Gershwiną operos „Porgy’s ir Bess“ dramaturgijos pagrindiniai principai – kontrastai. Chorinės scenos vaizduojančios liaudį yra galinga viso spektaklio atrama, esminis idėjos centras, sudarantis didelę dalį numerių. G.Gershwinas sukūrė plačiai išvystytus oratorinio pobūdžio chorinius epizodus, kuriuose susikerta kontrastingi charakteriai ir būsenos. Chorinius numerius nuolat palydi soliniai pagrindinių veikėjų pasisakymai.

³¹ „George Gershwin American composer“, The Editors of Encyclopaedia Britannica See Article History. Prieiga per internetą: <<https://www.britannica.com/biography/George-Gershwin>> žiūrėta [2018.10.12].

³² Юэн, Д. Звезды мировой музыки. Джордж Гершвин: Путь к славе. Москва, 1989, p.208.

³³ Ten pat, p.203.

Liaudies įvaizdžių traktuotės principai operoje susiję su barokininėmis tradicijomis J.S.Bacho, G.F.Händelio kūryboje, senovės graikų tragedija.³⁴ Choras vaizduojantis liaudį pateikiamas įvairiai: kaip veiksmo dalyvis, kaip bendro pobūdžio personažas aptariantis replikas ir herojų poelgius ir emocinį jų būsenos rezonansą. Choro pagalba operoje kuriama vykstančio veiksmo atmosfera, tragiškos operos kulminacijos.

Reikšmingas orkestro vaidmuo, kuris taip pat yra liaudį vaizduojanti dalis. Orkestras charakterizuoja emocionalias personažų būsenas, atskleidžia jų mintis, piešia ramios gamtos ir jūros audros peizažą, prognozuoja dramaturginius įvykius, yra muzikinės medžiagos jungiamoji dalis. Apjungiant muzikinę medžiagą G.Gershwinas rėmėsi leitmotyvais. Jų plėtojimą kompozitorius taip pat kaip ir simfonizme nukreipė į tragizmą, tam panaudodamas žanrinius ir derminius kompozicinius būdus. „Porgy’s ir Bess” yra opera-drama, paremta konfliktine dramaturgija pagrįsta simfoninės muzikos principais.

Tuo pačiu bendra operos dvasia, jos buitinis koloritas perteikiamas liaudies scenose. Spalvinga operos personažų muzikinė kalba skamba tikroviškai ir gaiviai. Niekada prieš tai amerikiečių muzikoje nebuvo tokios liaudies intonacijų įvairovės, kurios ištakos – bliuzas ir spiričuelis, religiniai himnai ir džiazos elementai, juodaodžių darbo dainos.

Opera taip pat pasižymi dramos teatro elementais: įvykių spalvingumas, intrigos vystymas, netikėti veiksmo pokyčiai. Muzikoje kompozitorius rėmėsi nacionaliniais buitiniais žanrais: dainos iš reviu, komedijos, džiazas. Bet pagrindiniu įkvėpimo šaltiniu G.Gershwinui tapo originalūs afroamerikietiško folkloro įvaizdžiai. Stilizuota folklorinė muzika integruojama į operos struktūrą su arijomis, daugiausia paprastos dainos AABA arba ABAC formoje, ansambliais, rečitatyvais ir leitmotyvais. Daugumos operos temų išraiškingumas susijęs su bliuziniais elementais, būdingais afroamerikietiška muzikai. „Kurdamas operą, aš iškėliau sau tikslą sukurti vienalyčio stiliaus muzika. Todėl visus spiričiuelius ir dainas skambančias operoje aš sukūriau pats. <...>Aš turėjau ieškoti ypatingų metodų, kad atvaizduočiau dramą muzikoje, humorą, prietarus, nesutramdomą tautos temperamentą“, – kalbėjo G.Gershwinas.³⁵

Operos dramaturgija susijusi su nacionalinėmis tradicijomis. Ji žavi neįtikėtinu teatrališkumu nebūdingu operos žanrui. Susidaro įspūdis, kad mes klausom ne operą sukurtą pagal libretą, o teatrinę pjesę įkūnytą muzikiniuose garsuose.³⁶ Operai būdinga charakteringi amerikiečių realistinės dramos bruožai – idėja parodyti sudėtingus paprastų žmonių tarpusavio santykius. Operoje išsaugoti dramos teatro ypatumai: veiksmo dinamika, siužeto vystymas, situacijų sceniškumas, reikšmingas dialogų vaidmuo. Kalbos intonacijos kompozitoriaus

³⁴ Ten pat.

³⁵Latham, E. *Tonality as Drama. Closure and Interruption in Four Twentieth-Century American Operas*. Texas: University of North Texas Press, 2008, p.105.

³⁶ Конен, В. *Джордж Гершвин: Пути американской музыки*. Москва: Музыка, 1965, p.282-285.

meistriškai perkeltos į muziką yra vienos iš svarbiausių operos dramaturgijos elementų. Dramaturgija remiasi tame tarpe ir menestrelių teatru, kalbamųjų scenų ir dainuojamų numerių derinimu. Tokios dramaturgijos ištakos – baladžių opera, atsiradusi XVII amžiuje Anglijoje. Baladžių opera plačiai paplito JAV ir buvo pagrindas, kuris padėjo atsirasti Brodvėjaus muzikinei komedijai. Tokiu būdu kurdamas operą „Porgy‘ s ir Bess“ Gershwinas meistriškai pasinaudojo įvairiapusiška patirtimi, kurią įgijo bendradarbiaudamas su Brodvėjaus teatrais. Su masiniais amerikietiškojo teatro žanrais susiję ir kiti kūrinio ypatumai:

- kalbamųjų scenų dominavimas;
- dinamika ir kryptingumas vystant siužetą;
- situacijos teatrališkumas;
- komedijinis daugelio epizodų įvaizdis;
- amerikietiško folkloro tradicija neatsiejamai persipina su humoru;
- pagrindinių veikėjų giminystė.

G.Gershwinas kuriant „Porgy‘ s ir Bess“ orientavosi į komedinių ir tragiškų scenų derinimą, o tai yra menestrelių teatro bruožas. Šiais bruožais kaip žinoma paremta W.A. Mocarto opera „Don Giovanni“, taip pat G.Bizet „Carmen“.³⁷ Kalbant apie operos dramaturgiją, pirmasis įspūdis, kad ją sudaro ne numerių, o ištisinio vystymo struktūra – tai epiškas paveikslų kūrimas su rondo bruožais, kur vietoj refreno pasirodo paveikslas vaizduojantis vargšų gyvenimą juodaodžių kvartale. Tokiam refrenui kontrastuoja scenos parodytos stambiu planu – Serenos kambarys(Iv.), sala ir vėl gi Serenos kambarys(IIv.). Tuo pačiu įvykiu seka sulėtėja link operos finalo – visi trys trečiojo veiksmo paveikslai vyksta toje pačioje vietoje – Ketchikan kaimelyje.³⁸

Operos dramaturgija paremta įvairiais montažo principais, vienas jų „dėmesio ratas“(terminas К. Станиславского).³⁹ Pirmoje pirmo veiksmo scenoje jų trys: grupė šokančių ir dainuojančių bliuzą, grupelė sėdinčiųjų, tarp kurių išsiskiria Clara su vaiku, grupė sėdinti prie žaidėjų stalo, kurių fone eksponuojami tarpusavyje kalbantys žaidimo dalyviai – Mingo, Claros vyras, Sporting Laif, Serena, prašanti savo vyro Robinso nežaisti kortomis. Scenoje tuo pačiu metu vaikšto įsimylėjęlių poros, bėgioja žaidžiantys vaikai. Dėmesį patraukia Clara su kūdikiu kuri dainuoja jam lopšinę. G.Gershwinas sėdintiems prie stalo panaudojo numeracijos principą:

³⁷ Замятин, В. Проблема анализа оперы Джорджа Гершвина "Порги и Бесс" в североамериканском музыкознании конца XX - начала XXI века . Prieiga per internetą: <<http://cheloveknauka.com/problema-analiza-opery-dzhordzha-gershvina-porgi-i-bess-v-severoamerikanskom-muzykoznanii-kontsa-xx-nachala-xxi-veka#ixzz5i5NBGkdE>> [žiūrėta 2018.12.02].

³⁸ Конен, В. Джордж Гершвин: Пути американской музыки. Москва: Музыка, 1965, p.255-258.

³⁹ Энциклопедия практической психологии. Prieiga per internetą: <<https://www.psychologos.ru/articles/view/krugi-vnmaniya>> [žiūrėta 2019.03.04]

pirmas žaidejas, antras, trečias, ketvirtas. Tokio montažo pagalba kompozitorius sukuria scenos tikroviškumą.⁴⁰

Kompozitorius vartoja afroamerikiečių folkloro plačią paletę: lyrinis bliuzas, šokiai, juodaodžių himnai, psalmės ir spiričiueliai. Spiričiuelis – juodaodžių lyrinės religinio turinio giesmės – pagrindinis afroamerikietiško folkloro žanras, atsiradęs pietinėse JAV valstijose. Tai juodaodžių dainos atliekamos choro *a cappella* kaip kolektyvinė improvizacija. Spiričiuelių poetiniai tekstai dažniausiai paremti bibrline tematika, tačiau bibliniai motyvai folklorizuoti, dera su pasakojimu apie kasdienį gyvenimą. Spiričiuelio melodika originali ir savita. Pentatonika joje dera su būdingomis bliuzinėmis lopšinėmis. Tarp mažorinių ir minorinių tercijų dažnai naudojami netemperuoti garsai, *glissando*, sinkopuota ritmika.

Operos meistriškumo viršūnė – su spiričiueliu susijęs operoje esančių tragiškų scenų išraiškingumas. Aukščiausias dramatinės įtampos taškas – laidotuvių scena, kulminacija, kurioje didėjantis chorinis *glissando* skamba orkestro chromatinių akordų fone, amerikietiškam folklorui būdingos staigios moduliacijos, naudojamas mažoras ir minoras su pažeminta septima. Afroamerikietiškos derminės muzikos struktūros specifika pateikiama operos muzikos kalboje, harmonijoje. Beveik visoje partitūroje vyrauja ypatinga akordika: kvartos-kvintos arba kvintos-sekstos struktūros kartu su septimos ir sekundos intervalais. Dažnai skamba harmonijos paralelės būdingos spiričiueliui. Buitiška G.Gershwinio stilių, didžiąją dalimi lemia išvystyta ritmika, kuri savo autentiškumu ir tikslumu perteikia būdingiausią afroamerikietiškos muzikos elementą.⁴¹

Pagrindinis operos muzikinio sceninio veiksmo planas – dialogų scenos. Išstudijavęs iki smulkmenų juodaodžių kalbos ypatumus, G.Gershwinas kruopščiai parinko operos herojams charakteringai ryškias individualizuotas dainas. Dainos pagrindžia *glissando* judėjimą chromatiniais ir natūraliais laipsniais. Trumpose muzikinėse replikose išryškėja daugybė spalvingų buitinių scenų.⁴² Dainų numeriai buvo G.Gershwinio operos žanro pagrindas: solinės partijos, didelės chorinės scenos. Kartais nedidelė daina epizodinėje partijoje suteikia prasmę visai operai. Tokia ir Claros lopšinė *Summertime* („Vasaros metas“) yra savotiška lyrinė spektaklio ekspozicija. Joje panaudotos charakteringos afroamerikietiško bliuzo intonacijos, kurios suteikia muzikai melancholiškumo ir jausmingumo.⁴³ Šios lopšinės muzika operoje skamba keletą kartų, taip pat Bess partijoje.

⁴⁰ Замятин, В. Проблема анализа оперы Джорджа Гершвина "Порги и Бесс" в североамериканском музыкознании конца XX - начала XXI века. <<http://cheloveknauka.com/problema-analiza-opery-dzhordzha-gershvina-porgi-i-bess-v-severoamerikanskom-muzykoznanii-kontsa-xx-nachala-xxi-veka#ixzz5i5NBGkdE>> [žiūrėta 2019.01.14].

⁴¹ Iškilos scenoje (4 paveikslas) skamba trys afroamerikietiški būgnai, juos papildo lūpinė armonikėlė ir šukos.

⁴² Žaidimas su kortomis (1 veiksmas), komiškas susitikimas su policija (8 paveikslas) pasiruošimas į iškylą (3 paveikslas).

⁴³ Конен, В. Джордж Гершвин: Пути американской музыки. Москва: Музыка, 1965, p.280.

Opera „Porgy’s ir Bess” suteikė dideles galimybes klestėti humoristinėms dainoms ir šokiams. Humoras yra svarbi amerikiečių gyvenimo dalis, todėl atsisakius jo operoje pablogėtų visas operos spalvingumas, kuris atspindi įvairias amerikiečių gyvenimo puses. Tai natūralus humoras nedirbtinai prirašytas siužetui.⁴⁴ „Aš sukūriau daugybę dainų „Porgy’s ir Bess” operoje<...> aš mėgstu geras dainas, aišku, jos operoje yra dalis visumos.”⁴⁵ Rečitatyvais kompozitorius operoje siekė priartėti prie juodaodžių kalbomosios kalbos, to siekiant labai padėjo patirtis populiarių dainų kūrime.

Amerikiečių kompozitoriai kūrę populiariąją muziką įvaldė žodžio ir muzikos apjungimo į vienį meną – muzika sustiprina teksto išraiškumą. G.Gershwinas naudojo kitokius metodus – simfoninę komponavimo manierą apjungiančią į vieną menines spektaklio scenų dalis.⁴⁶ „Gershvino opera kaip ir W.A.Mozarto ir G.Verdi operos, tai vienu metu socialinis reiškiny, pramoginis menas žmogaus buitimi ir širdies problemomis”, – teigė W.Mellers⁴⁷

Operoje derinami epinių paveikslų kontrastiniai principai su konfliktine dramaturgija. Dramaturgijos centre socialinis vidinis konfliktas išgyvenamas pagrindinio personažo – Bess. Gershvino muzika, tai G.Puccini banguojančio ryškaus lyriškumo su intriguojančiomis sinkopėmis derinys, kurios užfiksuoja anglų kalbos ritmą. Operoje naudojamas Pietų Karolinos dialektas. Jis nėra sudėtingas, pritaikytas dėl dramatinio vystymo priežasčių, siekiant papasakoti tikrovišką istoriją ir perteikti tikroviškus personažų charakterius.

G.Gershvinas buvo didžiulis Albano Bergo gerbėjas. Operoje pasitaiko akimirkos kur muzika yra atonali, labai kontrastinga. To pavyzdys pirmajame veiksme, kai Crownas nužudo Robbinsą – jo vokalinę partiją palydi moderni muzika. Gershwinas pasitelkia „Robbinsą“ muzikos fragmentą ir panaudoja jį atonalios muzikos parašymui – gedulingą pasakalią, kurios struktūriška technika turi panašumų su A.Bergo opera „Lulu“. Kai bendruomenė meldžiasi per audrą, visi balsai skamba ir dainuoja vienu metu, tačiau kartu nepriklausomai vienas nuo kito, tai galime įvardyti kaip aleatorinę muziką.

Savo operą kompozitorius pavadino – liaudies, šis apibrėžimas atspindi pačią operos esmę. Sudėtingi žmogiški santykiai atsiskleidžia masinėse ir dialogų scenose, gimę tarsi žmonių gyvenime ir todėl yra tokie įtikinami. Gyva ir turininga muzikinė medžiaga atspindėjo kompozitoriaus siekį perteikti sudėtingus žmogiškus charakterius. Opera pasakoja apgailėtino elgetos ir gražios laisvo elgesio moters tragišką meilės istoriją. Labiausiai nepatogus dalykas operoje personažų beviltiškumas. Sunku matyti priklausomybes alkoholiui ir azartiniam

⁴⁴ Юэн, Д. *Джордж Гершвин: Путь к славе*. Москва: Музыка, 1989, p. 11.

⁴⁵ Ten pat, p.212.

⁴⁶ Юэн, Д. *Джордж Гершвин: Путь к славе*. Москва: Музыка, 1989, p.212.

⁴⁷ Ten pat, p.218.

žaidimams, žmogžudystes, išnaudojimą, todėl ši opera slegia žiūrovą. Operos pagrindiniai personažai: Porgy's (bosas-baritonas), Bess (sopranas), Sporting Life (tenoras), Crownas (baritonas), Jakas (baritonas), Clara (sopranas), Robbinsas (tenoras), Serena (sopranas), Peteris (tenoras), Maria (altas), choras ir baletu artistai atliekantys įvairius miestelio gyventojų vaidmenis, vaikai.

Opera susideda iš trijų veiksmų ir devynių paveikslų. Pirmas veiksmas vyksta vargšų kvartale, viename iš pietinių miestų šalyje pavadinimu – Catfish-Row. Trumpas orkestro įstojimas, kurio pagrindas spalvingi disonansai, perteikia kvartalo pulso dužius. Kiek vėliau pianinu grojamas bliuzas. Tolumoje girdima arija – tai savo naujagimį supuojanti Clara. Ji atlieka vieną populiariausių operos numerių – lopšinę *Summertime*. Bendra kūrinio nuotaika melancholiško charakterio.

Dykvietėje priešais namus susirenka kvartalo gyventojai pailsėti ir pažaisti kortomis. Kartu su savo žmona Serena pasirodo krovėjas Robbinsas, kuris ištraukia į tuo metu vykstantį žaidimą. Pasirodo ir vargšas luošys Porgy's atėjęs čia kartu su gražuole Bess. Į žaidimą ištraukia ir Sporting Laif. Staiga įvykiai pakrypsta blogąja puse: tarp žaidėjų įvyksta ginčas ir Crownas mirtinai sužaloja Robinsą. Bijodami policijos visi pabėga, ir tik Bess negali surasti kur pasislėpti. Sporting Laif siūlo jai bėgti su juo į New Yorką, tačiau Bess atsisako. Paskutiniu momentu merginą išgelbėja Porgis, kuris yra senai ją pamilęs. Serena apverčia savo vyro žūtį. Ši laidotuvių scena ir Serenos verksmas kupinas liūdesio ir beviltiškumo, kurio metu ji atlieka ariją *Since I Lose My Man* („Nuo tada kai aš praradau savo vyrą“). Porgy'io gyvenimą aplankė tikroji žmogiškoji laimė. Gilus nuoširdumas ir jo sielos tyrumas atsiskleidžia linksmuose Porgy'io kupletuose, jautamas ryšis su dvasinėmis juodaodžių dainomis *I Got Plenty O' Nuttin* („Turtingas aš tik noriu“). Tai melodingas, naiviai džiaugsmingas dainavimas spiričiuelio stiliuje. Porgy'io partija atliekama solo ir tarp chorinių scenų. Porgy'o lyriniai įvaizdžio bruožai dominuoja jo ir Bess duete.⁴⁸ Šiais jausmais pripildytas poetiškiausias Porgy'io ir Bess meilės duetas *Bess You is my woman now* („Bess, tu dabar mano moteris“) – lyriškoji operos kulminacija.

Antras veiksmas prasideda iškiloje. Beveik visi miestelio gyventojai ruošiasi išvykti į nedidelę salą. Čia Bess susiduria su savo buvusiu mylimuoju Crownu, kuris slepiasi saloje. Jis verčia merginą likti su juo, tačiau Bess sugrįžta pas Porgy. Žuvautojų miestelį užklumpa didelė audra. Vyrai tuo metu kaip tik audringoje jūroje, o moterys su neviltimi stebi dideles bangas. Naktį audra nurimsta, tačiau Porgy's ir Bess, kurios rankose Claros vaikas vis nemiega. Pasirodo Sporting Life personažas linksmai ir nerūpestingai dainuodamas dainelę *It Ain't*

⁴⁸ 3 paveikslas

Necessarily So („Tai visai nebūtina“). Į Porgy'io namus įsiveržia Crownas su peiliu rankose – jis atejo pasiimti Bess. Kitą vertus Porgy's lengvai atima ginklą ir pats smogia Crownui mirtiną smūgį. Į miestelį ateina policija, nors įkalčių nėra, įtariamasis Porgy's išsivežamas. Naudodamasis situacija Sporting Laif įkalba vienišą Bess išvykti į New Yorką su juo, kur jai pažadėjo laimingą gyvenimą.

Trečiame veiksmo Porgy's grįžta namo, tačiau Bess niekur neranda. Jis nusivilia, bet ne ilgam. Jis įsitikinęs, kad suras Bess. Miestelio gyventojai, kaimynai palydi jį į tolimą New Yorką. Operą vainikuoja iškilmingas spiričiuelis „Viešpatie, aš pakeliui į tavo dangišką rojų“ (*Oh Lawd, I'm on my way*), kuris skamba kaip himnas.

Apibendrinant galime teigti, kad G.Gershwinas Porgy apibūdina kaip meilės ir tikėjimo kupiną personažą. Jo naivumas – ne kvailio prastumas, o vaikiškai patiklios, nesugadintos sielos bruožas. Porgy'io charakteryje susimaišę komiški ir tragiški bruožai: jis naivus, tyros sielos, prietaringas, paskutiniame epizode vienišas, silpnas. Tačiau meilė suteikia jam jėgų kovoti su sunkumais beieškant Bess. Bess – nuoširdžiai mylinti Porgy, bet visiškai bejėgė prieš Crowną ir Sporting Laifą. Operos muzika klausytoją priverčia patikėti, kad iškeliauvus už tūkstančių kilometrų ieškoti Bess, Porgy's sugebės surasti savo mylimąją. Porgy'io ir Sportig Laif charakteriai būdingi menestrelių teatrui. Gershwino traktuotėje tie menestrelių prototipai pavirsta į tikroviškus. Personažo charakteristikoje vyrauja estradinio džiaz elementai. Ryškus to pavyzdys daina iškiloje. Šaržuotas tekstas, išsišaipymas iš Biblijos palyginimų. Visi operos personažai pasižymi spalvingu emociniu spektru, atsiskleidžiančiu juodaodžių charakterio ypatumus .

2. CLAROS IR BESS VAIDMENŲ RENGIMAS IR ATLIKIMAS

Tiriamojame darbo dalyje aptariami operos „Porgy’s ir Bess“ Claros ir Bess personažai. Siekiama išsiaiškinti, kokie panašumai ar skirtumai vyrauja tarp šių personažų. Nagrinėjama su kokiomis vokalinėmis ir vaidybinėmis užduotimis susiduria atlikėjos rengdamos šiuos vaidmenis. Kokiomis metodinėmis priemonėmis turėtų remtis atlikėjos studijuodamos vokales partijas, kaip parengti ir tinkamai atlikti vaidmenį muzikiniu, vokaliniu ir aktoriniu požiūriu. Dažnai šie du vaidmenys yra atliekami vienos atlikėjos koncertiniame variante, todėl lyginami koncertinis ir teatrinis operos atlikimai, jų skirtumai. Tyrimas grindžiamas operos klavyro ir libreto analize, garso vaizdo įrašų nagrinėjimu, autorės asmenine atlikėjos patirtimi.

Nagrinėjamos ryškiausios interpretacijos įrašai, kuriuose buvo atliekamos Claros ir Bess personažų arijos. Internetinėje erdvėje galime rasti didesnę kiekį *Summertime* arijos interpretacijų, Bess kiek mažiau. Nagrinėjimui buvo pasirinktos dvi juodaodės amerikiečių dainininkės: Leontyne Price ir Harolyn Blackwell ir koncertinis operos atlikimas suliginamas su teatrinio operos pastatymu.

Harolyn Blackwell (g.1955m.) dažniausiai atlikdavo subretines roles ir tik kiek vėliau lyrinio koloratūrinio soprano repertuarą. Muzikos kritikas Willas Crutchfieldas rašė „Jos balsas visų pirma skaidrus sopranas, kuris sugeba dainuoti aukštus ir žemus garsus plačioje dinaminėje skalėje, jis ryškus ir vienalytis“. ⁴⁹ H.Blackwell atliko ir įrašė Claros vaidmenį taip pat buvo įvertinta kritikų *Glyndebourne Festival Opera*. Įrašas laimėjo *Grammy Award* apdovanojimą. *Glyndebourne Festival Opera* metu Blackwell atliko arija *Summertime*. Šis pasirodymas buvo įvertintas puikiai ir prisidėjo prie dainininkės karjeros augimo.

Leontyne Pryce (g.1927m.) buvo kritikuota už balso paslankumo trūkumą koloratūrose ir manieringumą leidžiantis balso skale žemyn ir kylant į aukštas natas, *gospel* stilių. Claros vaidmenį ji atliko, 1953m. Ritz Theater Brodvėje. Leontyne Pryce buvo pirmoji afroamerikietė, kuri dainavo „Metropolitan Opera“. *Met Time* žurnalas jos balsą apibūdino taip: „Turtingas, lankstus ir švytintis.“⁵⁰ Lyrinis spinto sopranas, kuriam ypatingai tiko G.Verdi, G.Puccini ir W.A. Mozarto operų partijos. Kaip Bess, ji buvo giriamą už dramatiškumą ir jausmingumą.

Tyrimė nagrinėjami šie „Porgy’s ir Bess“operų pastatymai:

- 2002 metais *Lincoln Center Production* pastatyta opera, kuris atkūrė žymų 1976 metų *Houston Grand Opera* pastatymą. Operai dirigavo Johnas DeMainas;

⁴⁹ Campbell, R.M. "Infectious, engaging 'Don Pasquale'". Seattle Post-Intelligencer, 2003.

⁵⁰ Henahan, D. "Opera: Leontyne Price's Final Stage Performance". The New York Times, 2011.

- 2017/2018 metų Vengrijos valstybinio operos teatro pristatyta G.Gershvino opera „Porgy‘s ir Bess“;
- 1993 metų filmas, kuris panaudojo 1989 metų operos *Porgy and Bess* garso įrašą *Glyndebourne Festival Opera* operos versiją, ją atliko *London Philharmonic Orchestra* vadovaujami Simon Rattle.

2.1. Muzikinė vokalinė ir sceninė vaidmenų analizė

Pirmoji reakcija į Bess charakterio įvairumą ir vaizdavimą buvo keleriopa. Dauguma afroamerikiečių buvo įžeisti jos nepadorios, žemai puolusios moters įvaizdžio. Buvo manoma, kad tai sukels neigiamą suvokimą apie afroamerikiečių kultūrą. Dauguma kitų neliko abejingi vaizduojamam Bess personažui, užjautė ją dėl susiklosčiusių gyvenimo aplinkybių. Bess yra labai prieštaringas personažas, dėl to kyla daugybę klausimų. Ji yra ne tik ideali herojė, kurios prieštaringi veiksmai dažnai suvokiami kaip silpni ir priskiriami lyčių stereotipams. Nors ji priklausoma nuo vyrų ir yra įstrigusi androcentriniame pasaulyje, vis dėlto taip pat gali įveikti lyčių neligybės stereotipus. G.Gershwinas sugebėjo tai atskleisti kontrastuojančios muzikos pagalba, ypač ritmo, teksto.

Egzistuoja trys skirtingos šios istorijos versijos: Du Bose Heywardo novelė „Porgy“, teatrinis pastatymas „Porgy: A Play in Four Acts“ pagal Heywardo žmonos Dorothy versiją ir G.Gershvino opera „Porgy‘s ir Bess“. Heywardo Bess gyvenimo pasirinkimą atspindi išvaizda – Bess yra toli nuo idealios moters paveikslo. Dorothy Heyward sukūrė labiau simpatišką Bess charakterį. Pastatyme ji nei bjauri, nei negraži, perteikiamos personažo akivaizdžios dilemos ir kovos. Operoje veiksmo scenarijus ir libretas identiškas, taigi Bess turiningai pavaizduota, jos įvaizdį dar labiau sustiprina muzika.

Norint suvokti Bess kaip personažą būtina išanalizuoti moters portretą literatūroje. Bess nėra ideali moteris, Du Bose Heywardas ją parodo neigiamu rakursu. Rašytojas nori paneigti tam laikotarpiui moteriai priskiriamus elgesio ir normų šablonus. Bess socialiai atstumtoji: ji netekėjusi, be vaikų, turinti neigiamas priklausomybes. G.Gershvino ir Heywardo sukurtą Bess personažą įtakojo šiuolaikinės moters portretas. Bess sutapatinama su jos vyrais: ji „Crown moteris“ arba „Porgy‘io moteris“ ir „Sporting Life moteris“. Vienintelis žmogus norintis pasirūpinti Bess yra Porgy‘is. Taip kaip Porgy‘is yra gerbiamas visuomenės, Bess taip pat tampa gerbiama. Tai pakeičia bendruomenės požiūrį į ją. Šis pasikeitimas įvyksta ne jos pačios moralinių veiksmų dėka, o per santykius su Porgy‘iu. Nepaisant to ji vis tiek lieka tokia pačia.

Bess nesiekia susitapatinti su kitomis moterimis todėl jos vaidmuo yra labai priešingas Claros vaidmeniui. Clara yra idealios moters paveikslas – švelni ir besirūpinanti savo šeima, atitinka visus to laikotarpio moteriai priskiriamus stereotipus. *Summertime* pirmą kartą Claros atliekama kaip lopšinė, kurią ji atlieka savo naujagimiui. Ji dainuoja apie džiaugsmą ir šeimą kuri, ko gero, yra moteriai priskiriamio socialinio vaidmens atspindys, prioritetas būdingas tam laikotarpiui. *Summertime* melodija atspindi Claros grynumą, žodiniame tekste parodomas jos kaip geros motinos ir žmonos statusas. Jos atsidavimas savo vyrui yra toks stiprus, kad ieškodama savo vyro patenka į audrą, tuo parodydama, kad yra „ideali moteris“. Tonacinis dviprasmiškumas baigiantis *Summertime* arijai reiškia, kad mes instinktyviai laukiame kol ji vėl prasidės, tačiau jos trukmė vos penkios minutės. Dainuojama jaunos mamos lopšinė sukuria ramią ir harmoningą aplinką bendruomenėje, kuri tuoj bus sutrikdyta konfliktais kortų lošimo metu. Arijos nuotaiką ir visą kontekstą atskleidžia žodžiai, kurie parodo, kad tai ne tik grožio pripildyta arija, tačiau ir savotiška dramos pradžia, kad viskas dar nėra kaip turėtų būti.

Summertime

*Summertime, and the livin' is easy
Fish are jumpin' and the cotton is high
Oh, your daddy's rich
and your ma is good-lookin'
So hush little baby, Don't you cry*

*One of these mornings
you're gonna rise up singing
And you'll spread your wings
and you'll take to the sky
But 'til that morning,
there ain't nothin' can harm you
With Daddy and Mammy standin' by.*

„Vasaros metas“

Vasaros laikotarpis, ir gyvenimas lengvesnis
Žuvys šokinėja ir viskas gerai sekasi
Tavo tėtis turtingas
ir mama gerai atrodo
Nurimk vaikelį, neverk

Viena rytą tu prabusi dainuodamas
Tu išskleisi savo sparnus
ir užkariausi dangų
bet iki to laiko
niekas tavęs negali neraminti
kai mama ir tetis šalia.

Vienintelė akimirka kai sutapatinami Bess ir Claros vaidmenys yra tada, kai Bess įvaikina Claros vaiką po jos mirties. Šis poelgis – nesąmoningas bandymas globoti, būti mama. Gyvendama su vyru, įsivaikinus vaiką ji sukuria šeimą – bando laikytis visuomenės priskiriamų socialinių normų. Bess atlieka Claros ariją *Summertime* dainuodama ją skirtingoje (a-moll) tonacijoje. Tai reikšminga, nes Bess ne tik pakeičia *Summertime* melodijos tonaciją, tuo parodydama, kad Bess negali atkartoti Claros vidinio skaistumo. Svarbu ir tai, kad skiriasi ritmas – dainuojat Bess skamba greitesni maršo žingsnio dūžiai nebūdingi lopšinei. Bess parodo, kad ji ne tik nemoka dainuoti lopšinės, bet ir būti mama. Tai dar vienas Bess bandymas atkurti save Claros pavidale, tačiau jai tai nepavyksta. Skiriasi akompanimentas. Claros dainavimą palydi sodrūs styginių garsai su ritmiškais tripletais. Bess atliekant *Summertime*

skamba fleitos *ostinato*, kurie apibūdina pagrindinius akordus. Kūrinys tampa ritmiškai struktūruotas, padidėja įtampa orkestruotės tripleteuose, taškuotas aštuntinių ritmas vokalinėje linijoje, kuris atvaizduoja Claros lengvumą. Bess dainavimą lydi mediniai pučiamieji, dažniausiai obojus, kuris dubliuoja jos melodiją, tai tarsi jos paramos poreikis bandant atkurti Claros personažą. Skamba sutrumpinta melodija, tuo siekiama parodyti, kad Bess nežino kaip dainuoti lopšinę.

Operoje kiekvienas svarbus moters vaidmuo pristatomas su arija. Bess, deja, neturi įžangines arijos, ko gero tai parodo jos asmenybės priklausomumą. Ji publikai pristatoma meilės duete *Bess You is my Woman Now* („Bess, tu dabar mano moteris“). Bess seka Porgy'io muzikinę liniją, dažniau nei nepasirodo naujas melodinis motyvas jos partijoje. Ši meilės melodija labai lyriška ir tolygi, kontrastuojanti su Bess nepastovumu ir chromatiniu dainavimo stiliumi. Tradiciniame meilės duete vienas dainuoja pirmasis ir antrasis dainuojantysis toje pačiame tonacijoje atkartoja originalią melodinę medžiagą. Tačiau jų meilės duete Bess atsako Porgy'ui nebe toje pačiame tonacijoje, vyksta orkestrinė moduliacija iš B-dur į D-dur tonaciją Bess įstojime. Šiuo pasikeitimu galbūt parodomas personažų tarpusavio nesuderinamumas.

Po meilės dueto *Bess You Is My Woman Now* („Bess, tu dabar mano moteris“) Bess atlieka savo ariją *I Loves You Porgy* („Aš myliu tave, Porgy“), tai ko gero labiausiai panašus numeris į kitas šios operos moteriškų vaidmenų arijas. Melodija paprasta, plati diatoninė muzika padeda pavaizduoti Bess kaip tradicinę moterį, kurią Porgy's ir visuomenė pripažino ir priėmė į savo ratą. Istoriskai diatonavimas buvo susijęs su tradicija, kuri vaizdavo jausmų grynumą, kadangi chromatizmai sukelia nestabilumo ir neramumo jausmą. Pavyzdys būtų Georges Bizet opera „Carmen“ kur pagrindinė veikėja dainuoja diatoniškai, kai yra su Escamilio. Tuo tarpu chromatizmai skamba kitose operos dalyse, kai Carmen charakterizuojama kaip laukinė, lengvabūdiška moteris. G.Gershwinio operoje „Porgy's ir Bess“ Bess personažui taikomos tos pačios muzikinės idėjos, kurios sustiprina jos kaip priklausomos moters įvaizdį.

Bess kontrastingas muzikos stilius parodo, kad ji neatitinka stereotipinį moters modelį ir charakterį. Ji turi pasirūpinti savo identitetu – nepriklausomumu nuo vyro. Tai akivaizdžiausias būdas laikytis lyčių lygybės. Dėl šių priežasčių Bess suvokiama kaip vulgari ir karinga su Crown'u ir dar labiau pažeminta su Porgy'u. Ji dažnai elgiasi taip, kad atitiktų šias situacijas.

Arijoje *I Loves You Porgy* („Aš myliu tave, Porgy“) atsiskleidžia Bess vidinė drama (žr. *I priedą*). Buvęs Bess mylimasis Crownas būdamas neblaivus nužudo žmogų ir pabėga palikdamas Bess vieną. Porgy's priglaudžia Bess ir labai greitai pajaučia meilę jai. Iškylos metu Crownas grįžta pasiimti Bess ir jam tai pavyksta. Bess grįžta pas Porgy kliedėdama. Porgy's

žinodamas tiesą vis dėlto nusprendžia ja rūpintis iki tol kol jai pagerės. Kai Bess suvokia kas įvyko ji dainuoja *I Loves You, Porgy* („Aš myliu tave, Porgy“) sakydama Porgy'ui, kad Crownas grįš jos, tačiau ji dabar myli Porgy. Porgy's neriboja Bess pasirinkimų, paskatina pasirinkti tai ko ji pati norėtų. Visa ši drama įprasminta ir muzikinėje dueto melodinėje tonacijoje kaitoje.

Egzistuoja Bess personažo įtampa tarp fizinių ir materialių troškimų, noro būti bendruomenės dalimi ir nepriklausoma, tačiau tokioje androcentrinėje visuomenėje tai neįmanoma. Kai kuriais atžvilgiais Bess yra labai moderni moteris, nes ji turi kovoti su šiomis lyginamosiomis etiketėmis. Jos išvaizda yra patraukli ir užtikrina jos išskirtinumą tarp kitų moterų. Bess visuomet prieštarauja visuomenei, todėl ji galbūt yra pats sudėtingiausias operos charakteris. Bess paverčiama iš silpnos ir nestabilaus charakterio į sudėtingą moterį, kuri bandė laikytis 1930 m. lyčių lygybės lūkesčių.

Claros pasirodymas tai asmeninis pokalbis su savimi ir su naujagimi. Ji nori suteikti vaikui saugumo jausmą žiauriame, šaltame pasaulyje, be to, Claros arija operoje skamba iš viso tris kartus. Atsiskleidžia jos kaip moters ir motinos subtilumas ir švelnumas. Antrasis Claros pasirodymas, tai kortų lošimo stebėjimas. Ji tarsi savo dainavimu įsitraukia į žaidimą, tuo pačiu išlaikydama taiką prieš užsimezgant konfliktui tarp lošėjų. Tokiu būdu persipina jos ir žaidėjų melodinės linijos. Claros ir jos vyro santykiuose atsiskleidžia moters charakteris, ji jam nuolanki, elgiasi taip kaip pridera moteriai. Galime pastebėti skirtumus atliekant Claros ariją pirmąjį, antrąjį ir trečiąjį kartą. Pirmą kartą tempas 4/4 *moderato*, antrą kartą kompozitoriaus nurodoma 3/8 *expressively* išraiška dėl to arijos tempas pagyvėja. Pastebimi dinaminiai skirtumai: pirmąjį kartą arija pradedama subtiliu *piano* garsu ir yra palydima moterų choro dainavimo, antrą kartą arijoje galime pastebėti *mezzo forte* ir *forte* dinامينius nurodymus, taip pat skiriasi orkestrinis akompanimentas, bei Claros dainavimą palydi vyrų žaidžiančių kortomis pasisakymai apie lošimą. Svarbu paminėti, kad antrą kartą skamba dalis arijos. Trečiąjį kartą *Summertime* girdima audros metu. Pastebima kiek slogesnė Claros nuotaika, balse girdimas susijaudinimas ir nerimas. Ji laukia iš audros grįžtančio vyro Jako, todėl visi jos paprašo padainuoti ir tokiu būdu pasimelsti, kad Dievas būtų gailestingas, nurimtu audra. Šį kart lopšinė tampa malda – skamba dalis *Summertime* arijos, nuo antrojo posmo ir jau kitoje a-moll tonacijoje. Arijos pabaigą palydi visas choras.

Nagrinėjant ariją *Summertime* galime pastebėti, kad opera „Porgy's ir Bess“ iš dalies yra įkvėpta Albano Bergo „Voceko“. Šių operų personažų Claros ir Marie lopšines „Summertime“ ir „Mädel, was fangst Du jetzt an?“ dainuojamos naujagimiams norint juos užmigdyti. Galime pastebėti, kad arijos turi tam tikrų savybinių panašumų. Iš jų, galbūt akivaizdžiausias yra nepastovūs akordai ir pradinių melodinių figūrų kontūrų panašumas.

Pirmasis akordas *Summertime* ir harmonija panaši kaip ir A.Bergo lopšinėje. Dar vienas panašumas, kad abejose lopšinėse antroje eilutėje nustatytas įvairus kartojimas, kuris prasideda maždaug tuo pačiu metu. Abejos operų lopšinės girdimos keletą kartų, joms būdingos panašios muzikinės dramatinės savybės. Panašumų turi A.Bergo ir G.Gershvino trumpa įžanga į lopšinę, tik jos pateikiamos skirtingomis priemonėmis.

Išanalizavus Claros ir Bess personažus galime teigti, kad rengiant abu vaidmenis svarbu atlikti išsamią kuriamų charakterių analizę, literatūriniu ir muzikiniu požiūriu, įsigilinant į kūrinio dramaturgiją. Reikia atkreipti dėmesį į kuriamą bendrą muzikinę instrumentinę atmosferą, vokales užduotis, išsamiai išnagrinėti dinamiką, alteracinius pasikeitimus, ypatingai svarbi gera intonacija. Vokaliniu ir sceniniu požiūriu Claros ir Bess personažai yra skirtingi. Claros švelnumas ir motiniškumas priešingas Bess lengvabūdiškumui, norui nepaklusti visuomenės normoms. Šie personažai išgyvena asmenines dramas. Clarai svarbiausia šeima, kurios ji netenka. Bess drama, tai asmeninė kova su savimi, noru nepaklusti.

Rengiant Claros personažą įsiminti arijos melodiją nėra sunku. Ši melodija yra populiari ir žinoma kiekvieno, taip kaip ji interpretuojama ir populiariosios muzikos žanruose, todėl dažnai girdima, kaip ir kitos šios operos arijos. Sunkiausia užduotis vokalistei atliekančiai *Summertime* fizinė ištvermė atlikti kūrinį sukongravus garsą aukštoje tesitūroje. Pereinamosios natos, kurios yra viso kūrinio pagrindas, nėra patogios sopranui. Kompozitorius nurodo, kad šį kūrinį parašytą aukštoje tesitūroje reikia atlikti *piano*. Dainuoti *piano* yra sudėtinga, ši dinamika reikalauja iš atlikėjo meistriškumo. Svarbus geras, taisyklingas kvėpavimas, kurio pagalba galima išdainuoti tęsiamus garsus, atskleisti arijos lyriškumą, sugebėjimą tolygiai paskirstyti kvėpavimą dainuojant melodiją ir intervalinius šuolius. Arijoje vyrauja ilgos frazės, tad svarbu padirbėti su tolygiu kvėpavimu, garso atrama, bei gebėjimu išlaikyti vieną melodinę liniją. Norint atskleisti kūrinio prasmę svarbi ritmika, žodinio teksto įprasminimas. Bendra kūrinio stilistika laisvesnė, kompozitorius suteikia atlikėjai laisvę interpretuoti ariją savaip, galimybę dainuoti *glissando*, *portamento*, garsas gali skambėti kiek atviriau. Nebūtinai didelis balsių vertikalumas. Vis dėl to, tai XX amžiaus kompozicija paveikta įvairių stilistinių stovių.

Operos vaidmens kūrimas ir rengimas yra kruopštus darbas su daugybe detalių. Tik atidžiai suplanuotas pasirengimas gali teigiamai paveikti visą darbo procesą ir rezultatą. Dainininkui rengiant vaidmenį, svarbu atsižvelgti į šiuos pastebėjimus ir uždavinius:

- išsamiai išstudijuoti klavyrą: atsižvelgti į dinamikos ir tempo pasikeitimus, muzikinės išraiškos priemones, ritmiką, bendrą muzikos nuotaiką, štrichus;
- studijuoti operos libretą: išsiversti tekstą, siekiant įprasminti žodį ir suvokti atliekamos operos prasmę, taip pat atkreipti dėmesį į kalbos tarties specifiškumą;

- susipažinti su kompozitoriaus kūrybine veikla, kokia stilistika jis vadovavosi kurdamas ir kokios priežastys ją veikė, reiktų išmanyti atlikimo stilių ir kalbą;
- įsigilinti į bendrą operos prasmę: kokias svarbias ir aktualias temas nagrinėjamos, kaip jas pritaikyti ir perteikti šiuolaikiniame pasaulyje;
- personažo įtaigus kūrimas pasitelkiant aktorinius ir vokalinius gebėjimus: puiki technika, dikcija, kūno plastika, išraiškingumas.

Viena sunkesnių užduočių rengiant vaidmenį yra vokalinės partijos įsiminimas. Savos partijos žinojimas, tai tik dalis darbo. Nemažiau svarbu žinoti kitų personažų partijas, orkestro įstojimus. Mokantis partiją mintinai būtina surasti sau tinkamą mokymosi metodą. Tai gali būti partijos atlikimas muzikos instrumentu fragmentais ir visumą, nuolatinis kartojimas, įrašų klausymas. Svarbu rengti partiją metodiškai.

Siekiant sukurti personažą svarbu turėti savo įsivaizdavimą. Taip pat gali padėti vaizdo įrašų ar filmų peržiūra, tiesiogė konsultacija su režisieriumi. Interpretuojant personažą būtina atsižvelgti į sceninę plastiką ir išraišką, kuri būtų patogi dainuojant, vaidinant ir atskleistų personažą.

2.2. Claros ir Bess vaidmenų ryškiausios interpretacijos

Pirmasis veiksmas prasideda Claros atliekama *Summertime*. Šis vaidmuo yra skirtas sopranui, kurio diapazonas f^1 iki b^2 . Atlikėja turėtų būti lyrinis sopranas. Clara charakterizuojanti *Summertime* melodija elegantiška ir lyriška. Ši melodija daugumoje pentatoninė. Tercijos ir kvartos intervalai sukuria lengvumo ir atvirumo pojūtį. Pati melodija apima tik vieną oktavą ir yra ritmiškai paprasta, tai sukuria liaudies dainos pojūtį.

Dainininkės atliekančios šį kūrinį gali susidurti su nelengvomis užduotimis, tokiomis kaip: gebėjimas valdyti tolygų ir ilgą kvėpavimą, plačią dinamikos skalę, taip kaip kūrinyje yra nemažai pereinamų garsų sopranui, svarbu dainuoti aukštoje tesitūroje, reikšmingas gražaus tembro vaidmuo, bei tikslaus intonavimas. Atliekant ariją svarbus balso ir orkestro ansambliškumas, geras su džiazu susijęs ritmo pojūtis, sinkopavimas, arijoje nuolat juntamas akcento perkėlimas į antrąją takto dalį.

Summertime arija yra viena įsimintiniausių ir žinomiausių operoje, taip pat viena sėkmingiausių per visą kompozitoriaus karjerą. G.Gershwinio *Summertime* lopšinės pagrindas – ukrainiečių liaudies daina „Ой, ходять сон коло вікон“ („Sapnas vaikšto po langais“). Sakoma, kad G.Gershwinas išgirdo ją Niujorke atliekamą ukrainiečių nacionalinio choro ir

daina kompozitorių įkvėpė.⁵¹ Ši kompozicija buvo atlikta daugybės atlikėjų ir įrašyta įvairiuose žanruose ypatingai džiazo, taip pat liaudies, bliuzo, kantri, gospelo, roko, pop. Daugelis mano, kad ši kompozicija, tai Brodvėjaus ir džiazo repertuaro standartas. Populariosios muzikos ar džiazo muzikantai šį kūrinį atlieka kaip lopšinę, baladę, humoristinę dainą. Laikui bėgant atlikėjai originalią *Summertime* versiją pakeitė į kitus atlikimo variantus:

- pakeičiama tonacija (originali b-moll);
- pakeičiami akordai;
- tempo pakeitimai;
- stiliaus pakeitimai;
- pagrindinės teminės medžiagos perdirbimas;
- orkestruotės perdirbimas;
- aranžuotės perdirbimas;
- originalios melodinės linijos keitimas ir interpoliacija.

Summertime bendra struktūra yra dvigubo periodo b - moll. Nors kiekviena ankstesnė frazė yra 8 taktų ilgumo, vėliau kiekviena frazė yra šiek tiek ilgesnė pasižyminti pratęsta kadencija, kuri prailgina frazę. Po antrojo periodo seka koda, kuria siekiama pereiti prie kitos dalies. Lygiagrečiosios mažosios sekstos akordai skamba frazės pradžioje per visa tonų skalę susijusia su harmonija. Tai dar labiau sutvirtinama naudojant minėtą skalę akompanuojančio fortepijono partijoje ir augmentaciniuose akorduose. Gershwinas išvengė frazės baigtinumo apibrėždamas kiekvieną periodą neužbaigta kadencija mažore. Gershwinas tritonius pakeičia (bII – I) dramatiškam ir tvirtam sugrįžimui į toniką (15-16, 33-34, 43-44 taktai). Claros lopšinėje paslėpti kai kurie instrumentinio bliuzo elementai, kurie suteikia arijai vienu metu melancholiškumo ir jausmingumo.

Arijos *Summertime* muzikinė linija apima operai gana ribotą oktavos diapazoną f^1 iki f^2 . Tačiau galime atkreipti dėmesį į tai, kaip atlikimo metu solistės kartais nukrypsta nuo natų užrašymo, pabaigoje dainuoja *portamento* oktava žemyn nuo aukštosios b^2 . Atlikti *glissando*, *acciaccatura*, ir tradicija laisvai pritaikyti vokalinę liniją ypatingai su neišrašytais sinkopėmis. Arijos muzika homofoninė, dėmesys sutelktas į vokalo melodiją. Dažnai melodiją palaiko blokiniai akordai, kontrastingi melodiniai judesiai akompanimente skirti užpildyti ilgas natas vokalinėje partijoje. Arija strofiška su 2 posmais, antrasis šiek tiek skiriasi jis pavarijuotas. Kiekvienas posmas turi 4 frazes schemoje ABAC. Pirmąjį arijos posmą sudaro šios temos:

⁵¹ Константинова Г. *Summertime*. Могла ли украинская колыбельная преобразиться в международный хит? Prieiga per internetą: < <https://shkolazhizni.ru/culture/articles/38938/> > [žiūrėta 2018. 11.18] .

1 pav. Arijos *Summertime* 1 tema

2 pav. Arijos *Summertime* 2 tema

3 pav. Arijos *Summertime* 3 tema

Ritmas ir metras nurodytas kaip *alla breve* (2/2), bet dažniausiai juntamas labiau kaip įprastas 4/4 metras. Minimalus judėjimas padeda atskleisti švelnią lopšinę, harmoninis ritmas ganėtinai lėtas, judantis minimaliai ar lėčiau. G.Gershwinas pastebi kai kuriuos šiuolaikinio džiazo, populiarios dainos ritmo stiliaus aspektus kartais juos nurodydamas punktyruose. Džiazo ir bliuzo stilių ritminis lankstumas yra šios dainos pagrindas.

Lopšinė *Summertime* yra pirmoji arija operoje. Pirmos natos grožis, tai sunkus ir sukcentruotas, švelnus ir aukštas įstojimas soprano tesitūroje, atspindys patiriamų iššukių auginant naujagimį. Dainos viltis ir sparčiai augantis lyriškumas yra begalinė melodija, kuri sutrikdo bendruomenės tylą ir kartu padeda jiems pasirūpinti vienas kitu audros metu.

Leontyne Price atlikdama *Summertime* puikiai valdo aukštąją tesitūrą, skamba tolygus balsas, juntama gera kvėpavimo atrama. Nevengiama naudoti plačią dinaminę skalę nuo *piano* iki *forte*, per muziką įprasminama žodžio prasmė, vietomis panaudojama *glissando*. Puikiai

juntamas ritmo pojūtis su akompanuojančiu instrumentu, įprasmintas G.Gershvino sumanymas apjungti klasikinės operos ir džiazo elementus.

Neįtikėtina gražiai *Summertime* interpretuojama ir atliekama Harolyn Blackwell. Išgaunamas garsas skamba labai sukoncentruotai, aukšti garsai padainuoti subtiliai ir švelniai be didelės kvėpavimo atakos, jie atlikti *piano*. Dainininkė vietomis taip pat panaudoja *glissando*, šis efektas suteikia arijai svajingumo pojūtį. H.Blackwell puikiai valdo balsą aukštame registre, girdimas skaidrumas, šviesumas dar labiau padeda perteikti kūrinio nuotaiką. Kūrinio interpretacijoje skoningai sudėti akcentai, kurie pagyvina pačią melodiją, pabrėžiami žodžiai, kurie kūriniiui suteikia ypatingą prasmę. Balsas skamba laisvai, nesigirdi veržimo. Reikėtų pabrėžti ir intonacinį dainininkės tikslumą. Atlikėja turi ypatingą gebėjimą atlikti siauriausia *pianissimo* garsą su puikia kontrole, dikcija ir intonacija. Blackwell's asmenybė scenoje šilta ir maloni, elegantiška.

Galime teigti, kad ypatingai gražiai suskamba Claros ir Bess personažų muzikiniai numeriai atliekami juodaodžių dainininkių, juntamas ypatingas ritmo pajūtimas, girdimas balsas pasižymintis kitokiomis tembrinėmis savybėmis – tai atitiko pačio kompozitoriaus sumanymą. Kaip anksčiau minėta Claros ir Bess personažai labai skirtingi savo prigimtimi ne tik sceniškai, bet ir muzikiniu požiūriu. Claros muzikinė linija lyriška, tuo tarpu Bess daugiau dramatinė.

Atliekant operą koncertiniame variante dažniausiai pasirodo keli atlikėjai. Nagrinėjant įrašus pastebėta, kad Claros arija *Summertime* atlieka Bess personažas žemesnėje tonacijoje. Galime daryti išvadą, kad šiuos du vaidmenis vienu metu ta pati dainininkė atlikti negali. Claros arija skirta labiau lyriniam sopranui turinčiam skaidrų ir šviesų balso tembrą, Bess dramatiniam sopranui, turinčiam ryškius apatinius ir viršutinius garsus. Tuo tarpu ir pati muzikinė medžiaga padiktuoja šiems personažams kitokias užduotis.

Bess atliekama arija ir duetas apima nemažą diapazoną: arijoje b^1 iki a^2 , duete cis^1 iki ais^2 . Muzika vokale ir orkestruotėje sodri, dramatiška. Arijoje melodija išsidėsčiusi ganėtinai patogiai, dažniausiai akordais – tercijos intervalu pakylama nuo žemesnės iki aukštesnės natos. Tempas arijoje ir duete 4/4. Nurodoma atlikti šiuos kūrinius labai dainingai.

Andantino (with great feeling) ♩ : 59

BESS:

Voice

I wants to stay here, but I ain't wor- thy. You is too

Piano

P cantabile

3 pav. Arija *I loves you Porgy* fragmentas

Dueto melodijoje nemažai intervalinių šuolių, chromatizmų todėl ypatingai svarbus intonacinis tikslumas. Arijoje vyrauja ilgos frazės todėl dainininkė turėtų sugebėti tolygiai paskirstyti kvėpavimą dainuojant melodiją ir intervalinius šuolius, reikšminga garso atrama, bei gebėjimas išlaikyti vieną melodinę liniją. Norint atskleisti kūrinio prasmę svarbi ritmika, žodinio teksto įprasminimas. Dainininkei atliekančiai šiuos kūrinius būtina net tik techniškai parengti balsą atlikimui, tačiau ir atidžiai išnagrinėti muzikos dramaturgiją todėl, kad nuolat kinta dinaminiai ir tempo pasikeitimai: *allegro con moto, piu mosso, subito moderato, calmato, andantino, animado, andantino molto espressivo, allegretto, piu appassionato ma ritmato, maestoso*.

Claros arija prasideda *moderato*, melodinė linija sukoncentruota aukštame registre, todėl dainuojant nėra didelių galimybių parodyti balso skambėjimo žemesniame registre. Lopšinė dainuojama vaikui, todėl negalimi labai dideli dinaminiai ar muzikiniai pasikeitimai vokalinėje linijoje. Atliekant ariją ypatingai svarbus tikslus intonavimas. Claros personažas vaizduoja tyrą moterį, todėl visa atliekama kūrinio nuotaika šviesi, pakylėta, pripildyta ramybės – norint tai perteikti svarbu tinkamai paruošti personažo charakterį. Tuo tarpu Bess personažas priešingas Clarai. Dainininkei vienu metu atliekančiai kelis vaidmenis būtų sunkiau atskleisti kiekvieno personažo charakteringumą. Reikėtų pasitelkti kitokias balsines kokybes, pritaikant reikiamą techniką ir balso spalvą duotajam personažui.

Nagrinėjant operos teatrinį įrašą galime pastebėti, kaip skiriasi atitinkamų personažų kūno plastika, sceninis personažų elgsenos ir judėjimo pateikimas. Bess nuo pačio pirmojo pasirodymo elgiasi laisvai, piktnaudžiauja savo išvaizda norėdama pritraukti vyrų dėmesį, dėl to yra nemėgiama kitų moterų. Jos kūno kalba viliokiška. Galėtume jos personažą prilyginti G.Bizet operos Carmen personažui, abi jos laisvo elgesio moterys nenorinčios paklusti visuomenės normoms. Bess elgesys ir kūno plastika, mimika priklauso nuo situacijos kurioje ji yra. Su Pogy'iu ji švelnesnė, paprasta, visuomenės normas atitinkanti moteris. Su Crownu atsiskleidžia jos blogoji prigimties pusė: ji negeba atsilaikyti blogiems įpročiams. Bess elgesį įtakoja jos nesaugumo pojūtis, ji yra labai pažeidžiama, todėl jos kūno kalba ir įvaizdis yra apsauginė priemonė saugumui užtikrinti. Tačiau kai ji susitinka su Pogy'iu, kuris jos neišnaudoja, o ją myli, rūpinasi – atsiranda suvokimas, kad egzistuoja besąlygiška meilė.

Atliekami Claros ir Bess personažai koncertų ar teatro scenoje skirtingi. Koncertiniame variante atlikėjos gali pasitelkti visas priemones kiek mažiau kūno plastikos. Koncertinė aplinka ir apranga riboja dainininko galimybes visapusiškai atskleisti personažą. Teatrinis pastatymas yra meninių priemonių visuma: vokalo, vaidybos, judesio, dekoracijų, režisūros.

Turėtume paminėti ir sceninių kostiumų svarbą, kurių pagalbą atlikėjui lengviau pavyksta įsijausti į personažą, pajusti tą epochą.

2002 metais *Lincoln Center Production* operos pastatymas atkūrė žymų 1976 metų *Houston Grand Opera* pastatymą. Operai dirigavo Johnas De Mainas, kuris taip pat buvo *Houston Grand Opera* pastatymo dirigentas ir meno vadovas. Claros partiją atliko Adina Aaron. Dainininkė yra spinto sopranas. Jos techninis vokalo atlikimas nepriekaištingas. Be sunkumų dainininkė dainuoja aukštoje tesitūroje, balsas skamba tolygiai, puiki ilga frazuotė, įprasminamas žodžis, naudojamas *glissando*, *portamento*, tačiau atlikime pritrūko dinaminių kontrastų. Sava prigimtimi dainininkės balsas yra labai sodrus ir dramatinis, todėl šiek tiek trūko balso skaidrumo, švelnumo skambesyje, tiek personažo interpretacijoje. Visus tris kartus arija skamba *forte* ir ypatingai trečiąjį kartą dramatiškai. Autorės nuomone dainininkei būtų tikusi Bess partija, joje ji galėtų atsiskleisti savą prigimtį.

Bess atliko Marquita Lister, kuri yra lyrinio spinto soprano repertuaro atlikėja. Dainininkė turi didelį balso diapazoną, todėl be sunkumų atlieka aukštus ir žemus garsus. Jos sukurtas Bess personažas įtikinamas, spalvingas ir charakteringas. Tai įgyvendinti atlikėjai padėjo aktoriniai ir vokaliniai gebėjimai, scenos kūno plastika. Stebina puikūs dainininkės aktoriniai sugebėjimai, kiekvienas judesys ir detalė įprasminta. Operos pastatymas kokybiškas, jame dainuoja profesionalūs juodaodžiai dainininkai, kurie gerai susidainavę, jų balsų tembrai dera tarpusavyje. Visi dainininkai lygiaverčiai, nei vienas neužgožia kito balsu ar sceniškumu. Orkestras muzikaliai bendradarbiauja su dainininkais.

1993 metais buvo sukurtas filmas, kuriame panaudotas 1989 metų *Glyndebourne Festival Opera* operos *Porgy and Bess* garso įrašas. Operą atliko *London Philharmonic Orchestra* vadovaujamas Simon Rattle. Įdomi detalė, kad garso takelyje skambėjo vienu dainininkų balsai, o filme rolės atliko kiti aktoriai. Pavyzdžiui filme vaidinusį Gordoną Hawkinsą įgarsino Bruceas Hubbardas, kuris dainavo Jake vaidmenį, taip pat Paula Ingram buvo įgarsinta Harolyne Blackwell dainavimu, ji atliko Claros partiją. Kritikų nuomone ši operos versija yra viena panašiausių į G.Gershwin originalą. Šis įrašas laikomas vienu geriausiu.

Claros vaidmenį kaip buvo minėta atliko Harolyne Blackwell. Jos atliekama arija pirmą kartą skamba lyriškai, laikomasi kompozitoriaus nurodymų dainuoti *piano*. Balsas skamba švelniai ir subtiliai, nėra didelių dramatinių pasikeitimų. Įrašė Claros vaidmenį vaidinančios aktorės kūno kalboje matyti elegantiškas elgesys, atskleidžiama motiniškumo ir moteriškumo grožis. Antrą kartą pakinta arijos tempas, todėl ir pats atlikimas kiek gyvesnis, panaudojamas ir *staccato* štrichas. Paskutinis arijos atlikimas kiek dramatiškesnis, atliekamas *forte* ir *legato*.

Keičiasi Claros nuotaika, ji jaučia nusivilimą, yra susijaudinus – tai girdima ir balse. Arijos pabaigoje antrą kartą dainuojama tęsiamoji *b² crescendo*.

Cynthia Haymon atliko Bess vaidmenį. Ši dainininkė turi gražaus tembro balsą ir puikiai jį valdo. Su Bess role dainininkė pradėjo savo karjerą. Atliekant Bess partiją dainininkės balsas skamba tolygiai visuose registruose. Atliekant žemesnes natas nepiktinaudžiauja žemu registru. Palaipsniui vystoma atliekamos arijos „I loves you Porgy“ ir dueto „Bess you is my woman now“ vokalinė dramaturgija, laikomasi dinamikos nurodymų. Kiekvienas atliekamas žodis aiškiai girdimas. Ši partija sudėtinga techniniu ir dramaturginiu požiūriu. Dainininkės kūno kalba, judėsys, veido mimika kinta priklausomai nuo operos dramaturginių pasikeitimų.

2017/2018 metais Vengrijos valstybinio operos teatro scenoje buvo pristatyta G.Gershvino opera „Porgy's ir Bess“. Kompozitoriaus nurodymu operą dainuoti turi juodaodžiai, tačiau Vengrijos teatras paprieštaravo šiai idėjai. Operoje dainavo baltaodžiai dainininkai, o ir operos istorija buvo pateikiama kitokiame kontekste, ji vaizdavo Sirijos migrantus, kurie persikėlė iš Catfish-Row į oro uostą. Veiksmas vyksta Vengrijoje, kur žmonės suranda laikinus namus. Opera nagrinėja religinius ir socialinius santykius, žmonių troškimą rasti namus, taiką ir laimę. Buvo siekiama šią operą sugrąžinti į teatrų repertuarą šalia kitų operų. Tokiu būdu pavaizduota opera ir jos istorija įgavo naujas spalvas.

Bess vaidmenį šioje operoje atlikusi Safar Orsalya minėjo: „Opera ir džiazas susitinka aukštos kokybės muzikiniame kūrinyje, kuris reikalauja operinio balso atlikimo“. Bakony Marcell taip pat antrino: „Ši opera buvo mano svajonė, aš troškau padainuoti Porgy'io partiją. Šis kūrinys turi muzikinio teatro bruožus, bet mes dainuojame išlavintu klasikiniu operiniu balsu“.⁵²

Apibendrinus galime daryti išvadas, kad G.Gershvino opera yra statoma ir šiais laikais. Ji atliekama tradiciniame variante, bei ieškomos naujos jos režisūrinio pateikimo interpretacijos. Muzikinė vokalinė ir sceninė Claros ir Bess personažų partija parašyta išnaudojant visą vokalisčių balso diapazoną, nėra sudėtingų virtuoziškų koloratūrų, tačiau nemažai chromatizmo, intervalinių šuolių. Claros ir Bess personažai susiduria su dramaturginiais ir psichologiniais aspektais ir jų kaita. Daugeliui dainininkių būtent ši opera, bei Claros ir Bess personažai tapo pirmosiomis rolėmis karjeroje. Kurdamos Claros ir Bess personažus dainininkės atkuria natų tekstą atsižvelgiant į kompozitoriaus nuorodas, kūrinio kontekstą, vadovaujasi sava menine interpretacija bei individualiomis vokalinėmis techninėmis galimybėmis.

⁵² *Porgy and Bess press conference*. Priega per internetą:
<<https://www.youtube.com/watch?v=kDcPsNADVL8>> [žiūrėta 2019.05.28].

IŠVADOS

1. G.Gershvino opera „Porgy’s ir Bess“ yra pirmoji amerikiečių nacionalinė opera prilygstanti kitiems europietiškiems šio žanro kūriniais. Kompozitorius sutelkia dėmesį į afroamerikietiškos temos įkūnijimo problemą muzikoje, JAV nacionalinės juodaodžių mažumos muzikines tradicijas. Opera „Porgy’s ir Bess“ tapo kultūrinių pokyčių priemone. Pirmą kartą JAV muzikinio teatro istorijoje juodaodžiai pavaizduoti su pagarba, nėra diskriminuojami. Operoje kompozitorius integruoja afroamerikietišką folklorą derindamas su klasikinės muzikos išraiškos priemonėmis, Vakarų Europos romantinės muzikos principais, žydų folkloru.

2. G.Gershvino operos „Porgy’s ir Bess“ pagrindiniai dramaturgijos principai – kontrastai. Chorinės scenos yra viso spektaklio atrama sudaranti didelę dalį numerių. Choras vaizduojantis liaudį pateikiamas įvairiai: kaip veiksmo dalyvis, kaip bendro pobūdžio personažas aptariantis replikas ir herojų poelgius, emocines jų būsenas. „Porgy’s ir Bess“ yra opera-drama, paremta konfliktine dramaturgija pagrįsta simfoninės muzikos principais. Operos dramaturgija susijusi su nacionalinėmis tradicijomis, jai būdingi amerikiečių realistinės dramos bruožai – idėja parodyti sudėtingus paprastų žmonių tarpusavio santykius. Operoje išsaugoti dramos teatro ypatumai: įvykių spalvingumas, intrigos vystymas, netikėti veiksmo pokyčiai, veiksmo dinamika, siužeto vystymas, situacijų sceniškumas, reikšmingas dialogų vaidmuo. Dramaturgija remiasi menestrelų teatru, kalbamųjų scenų ir dainuojamų numerių derinimu. Gyva ir turininga muzikinė medžiaga operoje perteikia sudėtingus žmogiškus charakterius, kuriems kompozitorius kruopščiai parinko būdingas, ryškias individualizuotas dainas. Dramaturgijos centre pagrindinių personažų išgyvenamas socialinis vidinis konfliktas. Visi operos personažai pasižymi spalvingu emociniu spektru, atsiskleidžiančiu juodaodžių charakterio ypatumus.

3. Išnagrinėjus Bess ir Claros personažus muzikiniu, vokaliniu ir sceniniu požiūriu galime pastebėti, kad Bess personažą įtakojo šiuolaikinės moters portretas. Kontrastingas muzikos stilius parodo, kad ji neatitinka stereotipinį moters modelį ir charakterį. Bess – prieštaringas personažas, kurios veiksmai dažnai suvokiami kaip silpni ir priskiriami lyčių stereotipams. Bess blaškosi tarp fizinių ir materialių troškimų, noro būti bendruomenės dalimi ir nepriklausoma. Bess visuomet prieštarauja visuomenei, todėl ji galbūt yra pats sudėtingiausias operos charakteris. Arijoje *I Loves You Porgy* („Aš myliu tave, Porgy“) atsiskleidžiama Bess vidinė drama. Vyrauja ilgos frazės todėl dainuojant melodiją ir intervalinius šuolius svarbu sugebėti tolygiai paskirstyti kvėpavimą, reikšminga garso atrama, bei gebėjimas išlaikyti vieną melodinę liniją. Norint atskleisti kūrinio prasmę svarbi ritmika,

žodinio teksto įprasminimas. Bess arijos melodija paprasta, plati diatoninė muzika padeda pavaizduoti Bess kaip tradicinę moterį, kurią Porgy's ir visuomenė pripažino ir priėmė į savo ratą. Dueto *Bess You is my Woman Now* („Bess, tu dabar mano moteris“) melodijoje nemažai intervalinių šuolių, chromatizmų todėl ypatingai svarbus intonacinis tikslumas. Dėl nuolat kintančios dinamikos ir tempo pasikeitimų, dainininkei atliekančiai šiuos kūrinčius būtinas ne tik techniškai parengtas balsas, bet ir atidžiai išnagrinėta muzikos dramaturgija. Bess elgesys ir kūno plastika, mimika priklauso nuo situacijos kurioje ji yra. Su Porgy'iu ji švelnesnė, paprasta, visuomenės normas atitinkanti moteris. Su Crownu atsiskleidžia jos blogoji prigimties pusė: ji negeba atsilaikyti blogiems įpročiams. Bess elgesį įtakoja jos nesaugumo pojūtis, ji yra labai pažeidžiama, todėl jos kūno kalba ir įvaizdis yra priemonė savo saugumui užtikrinti.

4. Clara yra idealios moters paveikslas – švelni ir besirūpinanti savo šeima, atitinka visus to laikotarpio moteriai priskiriamus stereotipus. *Summertime* arijos melodija atspindi Claros grynumą, žodiniame tekste parodomas jos kaip geros motinos ir žmonos statusas. Clara charakterizuojanti *Summertime* melodija elegantiška ir lyriška. Šią ariją reikia atlikti *piano*. Dainuoti *piano* yra sudėtinga, ši dinamika reikalauja iš atlikėjo meistriškumo. Svarbus geras, taisyklingas kvėpavimas, kurio pagalba galima išdainuoti tęsiamus garsus, atskleisti arijos lyriškumą, plačią dinamikos skalę, taip kaip kūrinyje yra nemažai pereinamų garsų sopranui. Partijos melodija skamba aukštoje tesitūroje, todėl svarbi balso ištvermė, tikslus intonavimas, balso ir orkestro ansambliškas, geras su džiazu susijęs ritmo pojūtis, sinkopavimas, arijoje nuolat juntamas akcento perkėlimas į antrąją takto dalį.

5. Vokaliniu ir sceniniu požiūriu Claros ir Bess personažai yra skirtingi. Clarai būdinga švelnumas ir motiniški jausmai. Bess – lengvabūdiškumas, noras nepaklusti visuomenės normoms. Šie personažai išgyvena skirtingas asmenines dramas. Clarai svarbiausia šeima, kurios ji netenka. Bess drama, tai asmenybės konfliktas, noras nepaklusti. Šias savybes Gershwinas atskleidžia ir vokaliniuose partijose.

6. Atlikus Claros ir Bess vaidmenų analizę, galime pastebėti kokia problematika kyla rengiant šiuos personažus. Operos vaidmens kūrimas yra kruopštus darbas. Tik sistemingas pasirengimas gali teigiamai paveikti visą darbo rezultatą. Dainininkės atliekančios Claros vaidmenį gali susidurti su poreikiu gebėti valdyti tolygų ir ilgą kvėpavimą, plačią dinamikos skalę, preciziškai dainuoti pereinamuosius garsus, atkreipti dėmesį į balso tembrą, tikslią intonaciją, atlikti *glissando*, *acciaccatura*, *portamento*. Bess partija reikalauja plataus balso diapazono. Muzika sodri ir plati, dramatiška. Dainininkei svarbu atidžiai išnagrinėti muzikos dramaturgiją, atkreipti dėmesį į nuolat vykstančius pokyčius. Claros ir Bess partijos parašytos išnaudojant visą balso diapazoną. Jose nemažai chromatizmų, intervalinių šuolių.

7. G.Gershvino opera yra statoma ir šiais laikais. Ji atliekama tradiciniame variante, ieškamos naujos režisūrinės interpretacijos. Vyrauja klasikinis dainavimas. Išnagrinėjus koncertinį ir teatrinį operos pastatymą pastebėta, kad Claros ir Bess personažai koncertų ir teatro scenoje atskleidžiami skirtingomis priemonėmis. Koncertiniame variante atlikėjas gali pasitelkti visas priemones, kiek mažiau kūno plastikos. Teatrinis pastatymas yra meninių priemonių visuma: vokalo, vaidybos, judesio, dekoracijų, režisūros. Išnagrinėjus garso ir vaizdo įrašus pastebėta, kad ypatingai gražiai suskamba Claros ir Bess personažų muzikiniai numeriai atliekami juodaodžių dainininkių, juntamas ypatingas ritmo pojūtis, balsas pasižymi turtingesnėmis tembrinėmis savybėmis.

8. Dainininkei koncertiniame operos pastatyme vienu metu atliekančiai Claros ir Bess vaidmenis sunkiau atskleisti kiekvieno personažo charakteringumą. Tam reikalingos kitokios balsinės kokybės pritaikant reikiamą techniką ir balso spalvą duotajam personažui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alpert, H. *The Life and Times of Porgy and Bess: The Story of an American Classic*. New York : Knopf, 1990.
2. Berger, M. *Masters of Modern Music*. New York: Lothrop, 1970.
3. Crawford, R. *America's Musical Life: A History*. New York: Norton, 2001.
4. Ford, C. T. *George Gershwin – American Musical Genius*. Enslow Publishers, 2008.
5. Gilbert, E. S. *The Music of Gershwin*. New Haven: Yale University Press, 1995.
6. Goldberg, I. *George Gershwin: A Study in American Music*. New York: Frederick Ungar, 1958.
7. Hyland, W. G. *George Gershwin: A New Biography*. Westport: Praeger, 2003.
8. Kydrynski, L. *Gershwin*. Krakow, 1987.
9. Latham, E. *Tonality as Drama. Closure and Interruption in Four Twentieth-Century American Operas*, Texas: University of North. Texas Press , 2008.
10. Navickienė, L. *Emocinio imitavimo metodas*. Vilnius: VPU leidykla, 2001.
11. Pollack, H. *George Gershwin– His Life and Work*. Berkeley: University of California Press, 2006.
12. Rimler, W. *George Gershwin: An Intimate Portrait*. Urbana: University of Illinois, 2009.
13. Rimša, L. *Džiazo istorija*. Lietuva:Kronta, 2005
14. Schneider, W. *The Gershwin Style: New Looks at the Music of George Gershwin*. New York: Oxford University Press, 1999.
15. Teachout, T. *Jazz and Classical Music: To the Third Stream and Beyond*. New York: Oxford University Press, 2000.
16. Волынский, Э.И. *Гершвин*. Ленинград: Музыка, 1988.
17. Конен, В. *Джордж Гершвин: Пути американской музыки*. Москва: Музыка, 1965.
18. Конен, В. *Джордж Гершвин и его опера. Поговорим о джазе*. Москва: Музыка, 1984.
19. Конен, В. „Порги и Бесс“ и традиции „менестрелей“. Москва: Музыка, 1988.
20. Конен, В.Д. *Очерки по истории зарубежной музыки*. Москва: Музыка, 1997.

21. Кузнецов, А.Г. *Из истории американской музыки. Классика. Джаз.* Бишкек: КРСУ, 2008.
22. Юэн, Д. *Джордж Гершвин: Путь к славе.* Москва: Музыка, 1989.

KITŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

- Gershwin, G. „Porgy & Bess“. Claros arija „Summertime“. Atlieka Leontyne Price. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=9z5nfHjJG60>> [klausyta 2018 09 17].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“. Claros arija „Summertime“. Atlieka Kathleen Battle. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=RyadsHUBpWc>> [klausyta 2018 09 17].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“ Claros arija „Summertime“. Atlieka Valentina Naformita. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=um81BLnBSvM>> [klausyta 2018 09 17].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“ operos koncertinis atlikimas. Atlieka Tiffany Jackson, Kenneth Overton. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=1EEXK9ZebNw>> [klausyta 2018 09 17].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“. Claros arija „Summertime“. Atlieka Harolyn Blackwell. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=4DDVa-TGz6A>> [klausyta 2019.03.03].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“. „Bess, You Is My Woman Now“ <https://www.youtube.com/watch?v=Bk_nh-kPq4I> [klausyta 2019.05.01].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“, I loves you Porgy“ <<https://www.youtube.com/watch?v=FwkMGZZ02H8>?> [klausyta 2019.05.01].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“ operos koncertinis atlikimas. Prieiga per internetą :<<https://www.youtube.com/watch?v=DORT8GQyrWM>> [klausyta 2019.05.01].
- Gershwin, G. „Porgy & Bess“. Claros arija „Summertime“. Atlieka Janai Brugger. Prieiga per internetą: <<https://www.pbs.org/video/web-extra-janai-brugger-4hjzmx/>>> [klausyta 2019. 05.10].
- *Porgy and Bess press conference*. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=kDcPsNADVL8>> [žiūrėta 2019.05.28].
- Berg, A. „Wozzeck“. Marie lopšinė. Atlieka: Hildegard Behrens <<https://www.youtube.com/watch?v=xQXFdDKTQHA>> [žiūrėta 2019.04.26].
- Predota, G. *Is it time for nontraditional casting in Gershwin's Porgy and Bess?* Prieiga per internetą: <<http://www.interlude.hk/front/time-nontraditional-casting-gershwins-porgy-bess/>> [žiūrėta 2018 09 19].
- G.Gershwino operos „Porgy's ir Bess“ libretas. Prieiga per internetą: <[http://www.philippharmoncourt.com/Libretto%20PORGY%20AND%20BESS,%20engl.%20u.%20deutsch%20\(P.H.\).pdf](http://www.philippharmoncourt.com/Libretto%20PORGY%20AND%20BESS,%20engl.%20u.%20deutsch%20(P.H.).pdf)> [žiūrėta 2018.09.18].
- Матюхина, М.В. *Влияние джаза на профессиональное композиторское творчество Западной Европы первых десятилетий XX века*. Prieiga per internetą: <<https://new-disser.ru/avtoreferats/01002618439.pdf>> [žiūrėta 2018 09 17].

PRIEDAI

1 priedas. Bess arijos *I loves you, Porgy* žodinis vertimas

I loves you, Porgy

*Don't let him take me
Don't let him handle me and drive me mad
If you can keep me
I wanna stay here with you forever
and I'll be glad
Yes, I loves you, Porgy
Don't let him take me
Don't let him handle me with his hot hands
If you can keep me
I wants to stay here with you forever
I've got my man
I love you, Porgy
Don't let him take me
Don't let him handle me and drive me mad
If you can keep me
I wanna stay here with you forever
I've got my man
Someday I know he's coming to call me
He's going to handle me and hold me soon
He's going...
I love you, Porgy
Don't let him take me
Honey, don't let him handle me and drive me mad
If you can keep me
I wanna stay here with you forever
I've got my man.*

Aš myliu tave Porgy
Neleisk jam manęs pasiimti
Neleisk jam manęs supykdyt
Jeigu gali mane pasilikti
Aš noriu likti čia su tavim amžinai
ir aš būčiau laiminga
taip, aš myliu tave Porgy
Neleisk jam manęs pasiimti
Neleisk jam manęs skriausti
Jeigu gali mane pasilikti
Aš noriu likti čia su tavimi amžinai
Aš turiu savo vyrą
Aš myliu tave Porgy
Neleisk jam manęs pasiimti
neleisk jam manęs supykdyti
Jei tu tik gali mane pasilikti
Aš noriu likti čia su tavimi amžinai
Aš turiu savo vyrą
Žinau vieną dieną jis ateis manęs
Jis nuskriaus mane ir pasiims
Jis ateina
Aš myliu tave Porgy
Neleisk jam manęs pasiimti
Brangusis, neleisk jam manęs supykdyti
Jei gali tik man padėti
Aš noriu likti čia su tavimi amžinai
Aš turiu savo vyrą.